

Yayına Geliş Tarihi: 22.08.2025

Yayına Kabul Tarihi: 02.02.2026

Bu makale için kaynak gösterimi (Chicago 17. Sürüm)

Özyol Aşçı, G. Gizem. - Kiraz, Sami. “Yenilginin Çerçevelemesi: II. Karabağ Savaşı’nda Ermenistan Medyasında İktidar ve Muhalefet Söylemleri.”

Ermeni Araştırmaları Sayı 79 (2026): 169-210.

Araştırma Makalesi

YENİLGİNİN ÇERÇEVELENMESİ: II. KARABAĞ SAVAŞI’NDA ERMENİSTAN MEDYASINDA İKTİDAR VE MUHALEFET SÖYLEMLERİ*

(FRAMING DEFEAT: GOVERNMENT AND OPPOSITION NARRATIVES IN ARMENIAN MEDIA DURING THE SECOND KARABAKH WAR)

Gülsüm Gizem ÖZYOL AŞÇI**
Sami KIRAZ***

Özet: *Bu çalışma, 2020’de patlak veren II. Karabağ Savaşı’nın Ermenistan’daki medya söylemleri üzerinden nasıl temsil edildiğini ve bu temsillerin toplumsal-siyasal sonuçlarını incelemektedir. Çalışmada hükümet yanlısı ve muhalif basının savaş, mağlubiyet ve barış süreçlerine dair farklı anlatıları karşılaştırmalı olarak analiz edilmiştir. Hükümet yanlısı medya söylemleri çoğunlukla “milli birlik” ve “dış tehdit” vurgusu üzerinden meşruiyet üretmeye yönelirken, muhalif medya söylemleri Paşinyan yönetimini stratejik başarısızlık, ihanet ve meşruiyet krizi üzerinden hedef almıştır. Bu çerçevede savaş, yalnızca askeri bir yenilgi değil, aynı zamanda ulusal kimlik, devlet otoritesi ve toplumsal hafıza*

* Bu makale, Gülsüm Gizem Özyol Aşçı tarafından Doç. Dr. Sami Kiraz danışmanlığında 2025 yılında hazırlanan “II. Karabağ Savaşında Ermeni Basınının Karşılaştırmalı Analizi” başlıklı yüksek lisans tezinden türetilmiştir.

** ORCID: 0000-0001-6075-219X

Bilim Uzmanı, Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanlığı, gizem.ozyol@iletisim.gov.tr.

*** ORCID: 0000-0002-6987-9856

Doç. Dr., Hitit Üniversitesi İ.İ.B.F. Uluslararası İlişkiler Bölümü, samikiraz@hitit.edu.tr.

açısından derin bir kırılma noktası olarak sunulmuştur. Çalışmanın kuramsal dayanağını çerçeveleme kuramı oluşturmakta; aktör temsilleri ve ideolojik karşıtlıkları yorumlamada eleştirel söylem analizinden tamamlayıcı bir yaklaşım olarak yararlanılmaktadır. Yöntemsel olarak nitel içerik analizi ve Fairclough'un üçlü modelinden yararlanılmaktadır. Bulgular, medya söylemlerinin yalnızca olayların aktarımıyla sınırlı kalmadığını; aksine, çatışmanın anlamlandırılmasında, yenilginin sorumluluk çerçevelerinin kurulmasında, toplumsal travmaların yorumlanmasında ve siyasal kutuplaşmanın derinleştirilmesinde aktif bir rol oynadığını göstermektedir. Sonuç olarak, II. Karabağ Savaşı'na dair Ermenistan basınında üretilen söylemler, yalnızca güncel siyasetin değil aynı zamanda ulusal kimlik ve meşruiyet tartışmalarının da merkezinde konumlanmıştır. Bu durum, medyanın kriz dönemlerinde çerçeveleme yoluyla siyasal ve toplumsal gerçekliği yeniden kuran etkili bir aktör olduğunu ortaya koymaktadır.

Anahtar Kelimeler: II. Karabağ Savaşı, Medya Söylemi, Muhalif Basın, İktidar Söylemi, Çatışma Temsili

Abstract: This study examines how the Second Karabakh War, which broke out in 2020, was represented through media discourses in Armenia and the socio-political consequences of these representations. This study comparatively analyzes different narratives of the war, defeat, and peace processes presented by pro-government and opposition press. While pro-government media discourses mostly aimed to generate legitimacy by emphasizing "national unity" and "external threat," opposition media discourses targeted the Pashinyan administration through strategic failure, betrayal, and a crisis of legitimacy. In this framework, the war is presented not only as a military defeat, but also as a profound breaking point in terms of national identity, state authority, and social memory. The theoretical basis of the study is grounded in framing theory, while critical discourse analysis is employed in a complementary manner to interpret actor representations and ideological oppositions. Methodologically, the study employs qualitative content analysis supported by the contextual insights offered by Fairclough's tripartite model. The findings show that media discourses are not limited to the reporting of events; on the contrary, they actively shape the meaning-making of the conflict, construct responsibility frames around defeat, mediate social traumas, and

deepen political polarization. In conclusion, the discourses produced in the Armenian press regarding the Karabakh War have become central not only to current politics, but also to discussions of national identity and legitimacy. These results highlight the role of media as an active actor that reconstructs socio-political reality during periods of crisis through framing practices.

Keywords: *Second Karabakh War, Media Discourse, Opposition Press, Government Discourse, Conflict Representation*

Giriş

2020 yılında patlak veren ve 44 gn sren II. Karabağ Savaşı, yalnızca Azerbaycan ve Ermenistan arasındaki askeri ve siyasi dengeyi değil, aynı zamanda bu savaşın kamuoyuna nasıl yansıtıldığını da ŐekillendirmiŐtir. Savaş, Güney Kafkasya’da uzun süredir devam eden donmuŐ bir çatışmanın yeniden silahlı mücadeleye dönüŐmesiyle birlikte, Ermenistan toplumunda yalnızca bir askeri mağlubiyet değil, aynı zamanda siyasal meşruiyet, ulusal birlik ve toplumsal travma gibi katmanlı tartıŐmaların da fitilini ateŐlemiŐtir. Bu çok boyutlu sürecin en önemli yapı taŐlarından biri ise kuŐkusuz medyadır.

Modern savaŐlar yalnızca cephede değil, aynı zamanda ekranlarda, gazetelerde ve dijital platformlarda yürütülmektedir. Devletler ve siyasi aktörler, savaşın meşruiyetini saĖlamlaŐtırmak, ulusal birliği mobilize etmek ve uluslararası desteği artırmak amacıyla medyayı aktif biÇimde kullanmaktadır. Bu sreŐte medya, yalnızca haber sunan bir mecra değil, aynı zamanda ideolojik temsil, kimlik üretimi ve siyasal pozisyon alma iŐlevleriyle kriz dönemlerinin baŐat syem üretim alanlarından biri hâline gelmektedir.

Ermenistan rneğinde ise medya ortamı, siyasal kutuplaşmanın çok boyutlu yapısını doğrudan yansıtın bir karakter sergilemiŐtir. Özellikle II. Karabağ Savaşı sürecinde hkmet yanlıŐı ve muhalif medya organlarının olaylara yaklaŐımındaki keskin syem farkı, yalnızca farklı habercilik tarzlarının değil, aynı zamanda farklı gerŐeklik kurgularının da tezahürü olmuştur. Bu söylemsel ayrıŐma, savaş süresince kamuoyunun nasıl yönlendirildiğini, siyasal liderliğin nasıl temsil edildiğini ve savaş sonrası barış sürecine dair toplumsal tahayyülün ne Şekilde biŐimlendiĖini anlamak aÇısından hayati öneme sahiptir.

Bu alıŐma, 2020’de baŐlayan ve Kasım ayında imzalanan ateŐkesle sona eren II. Karabağ Savaşı sürecinde ve sonrasında, Ermenistan’daki hkmet yanlıŐı ve muhalif medya organlarının söylemlerini karşılaştırmalı olarak analiz etmeyi amaÇlamaktadır. Bu doğrultuda çalışmada aşağıdaki temel araştırma sorularına yanıt aranmaktadır:

- Hkmet yanlıŐı ve muhalif Ermeni medya organları, II. Karabağ Savaşı’nı hangi erŐeveler üzerinden sunmuŐlardır?

- Savaşın ardından geliştirilen barış süreci söylemleri, medya organlarında nasıl temsil edilmiş ve bu temsil toplumsal kutuplaşmayı nasıl etkilemiştir?

Bu sorular doğrultusunda, çalışmada söylem analizi yöntemi temel alınarak altı Ermeni medya organından (Armenpress, Panorama, Tert, Hetq, Hayeli, Past. info) 2020–2024 yılları arasında yayımlanan toplam 44 haber, Ermeniceden Türkçeye çevrilerek incelenmiştir. Analiz, savaş öncesi, savaş süreci ve savaş sonrası olmak üzere üç evreye bölünmüş; her bir dönemde hükûmet yanlısı ve muhalif medyanın savaş söylemleri, lider temsilleri ve toplumsal anlatıları karşılaştırmalı olarak ele alınmıştır.

Bu çalışmanın özgün katkısı, Ermeni medyasında yerel dilde üretilmiş içeriklerin Türkçeye doğrudan çevrilerek söylem temelli bir analizle incelenmiş olmasıdır. Mevcut literatürde Karabağ çatışmasına ilişkin uluslararası ilişkiler, güvenlik çalışmaları veya hukuk perspektifinden çok sayıda araştırma bulunsa da; medya söylemleri, özellikle Ermenistan iç kamuoyunu ve siyasal dinamikleri anlamak açısından yeterince incelenmemiştir. Bu çalışma, söylemsel üretim ile siyasal meşruiyet, toplumsal kutuplaşma ve barış süreci arasındaki ilişkiyi medya düzeyinde ele alarak, hem teorik hem de ampirik düzeyde literatüre katkı sunmayı hedeflemektedir.

Kuramsal Çerçeve ve Literatür

Savaş ve kriz dönemlerinde medya, yalnızca bilgiyi aktaran bir kanal olmaktan çıkarak, toplumsal gerçekliği seçici biçimde kuran bir söylem alanına dönüşür.¹ Bu süreçte medya, hangi olayların görünür kılınacağını, hangi aktörlerin olumlu ya da olumsuz temsil edileceğini, hangi anlamların önceleneceğini belirleyen ideolojik bir filtre işlevi görür. Çatışma dönemlerinde üretilen medya söylemleri; ulusal kimlik, siyasal meşruiyet ve toplumsal sorumluluk gibi temel kavramların tanımlanmasında merkezi bir rol oynar.²

---

1 Gadi Wolfsfeld, *Media and the Path to Peace* (Cambridge University Press, 2004), 48-49; Simon Cottle, *Mediatized Conflict: Developments in Media and Conflict Studies* (Open University Press, 2006), 2-3.

2 Stuart Hall, *Representation: Cultural Representations and Signifying Practices* (Sage, 1997), 17-18; Maxwell E. McCombs ve Donald L. Shaw, "The Agenda-Setting Function of Mass Media," *Public Opinion Quarterly* 36, no. 2 (1972): 176-177.

Bu çalışmanın teorik temeli çerçeveleme teorisine dayanmaktadır. Medya söyleminin ideolojik yönünü anlamaya katkı sağlayan söylem, temsil ve ideoloji literatürü diğer tartışmalar bağımsız kuramsal yaklaşımlar olarak değil, çerçeveleme teorisinin sunduğu analitik çerçeveyi tamamlayan düşünsel arka plan olarak değerlendirilmiştir. Böylece çalışma, savaş dönemlerinde medya tarafından üretilen farklı anlam rejimlerini açıklamaya yönelik tek ve tutarlı bir kuramsal eksen etrafında yapılandırılmıştır.

Ana Kuramsal Yaklaşım: Çerçeveleme Kuramı

Çerçeveleme kuramı, medyanın hangi yönleri öne çıkardığını, olayları nasıl yapılandırıldığını ve hangi duyguları çağırdığını analiz etmenin temel yollarından biridir. Entman'a göre, çerçeveleme süreci dört temel işlev aracılığıyla işler: bir problemi tanımlamak, nedenine ilişkin yorum sunmak, ahlaki bir değerlendirme yapmak ve çözüm önerisinde bulunmak.³

Iyengar ise, medya haberlerinin sunum biçimlerine göre genellikle iki tür çerçevelemeye ayrıldığını belirtir: epizodik çerçeveleme, olayları bireysel örnekler veya somut olaylar düzeyinde ele alırken; tematik çerçeveleme, konuları daha genel, yapısal veya bağlamsal düzeyde sunar.⁴ Hükûmet yanlısı Ermeni medyası, savaş anlatısını epizodik başarılar ve millî birlik üzerinden çerçeveleyen; muhalif medya tematik olarak hükûmetin dış politika stratejisini, hazırlıksızlığını ve liderliğini eleştirmiştir.

Gitlin, medya çerçevelerinin yalnızca bilgi sunmakla kalmayıp, ideolojik filtreleme yoluyla belirli anlamları öne çıkaran ve diğerlerini dışlayan kalıplar ürettiğini vurgular. Medya bu yolla hegemonik ideolojiyi görünürde tarafsız bir dil üzerinden yeniden üretir.⁵ Bu çerçevede, hükûmet yanlısı medyada liderin "halkla bütünleşen kararlı figür" olarak sunulması, medyanın doğrudan bir iktidar aygıtı gibi işlev gördüğünü gösterir.

Bu çalışma açısından çerçeveleme teorisi, savaş söylemlerinin karşılaştırmalı analizini mümkün kılan temel analitik zemini sağlar. Hükûmet yanlısı

3 Robert M. Entman, "Framing: Toward Clarification of a Fractured Paradigm," *Journal of Communication* 43, no. 4 (1993): 52.

4 Shanto Iyengar, *Is Anyone Responsible?: How Television Frames Political Issues* (University of Chicago Press, 1991), 13-14.

5 Todd Gitlin, *The Whole World Is Watching: Mass Media in the Making and Unmaking of the New Left* (University of California Press, 1980), 7.

medyanın savaşı ulusal birlik, dış tehdit, liderlik ve moral seferberlik çerçevesinde sunması; buna karşılık muhalif medyanın yenilginin siyasi sonuçlarına, sorumluluk atfına, liderlik krizine ve hazırlıksızlığa vurgu yapması bu yaklaşım aracılığıyla sistematik biçimde izlenmektedir. Dolayısıyla çerçeveleme teorisi, medyanın yalnızca olguları aktarmadığını, aynı zamanda bu olguların anlamını örgütleyen bir söylemsel yapı oluşturduğunu kabul eden bir analiz biçimi sunar.

Medya Söylemi, İdeoloji ve Temsil: Çerçevelemenin Kavramsal Arka Planı

Medya söyleminin ideolojik yönünü daha derinlemesine kavrayabilmek için söylem, temsil ve ideoloji literatürü çerçeveleme teorisine tamamlayıcı bir bağlam sunar. Söylem, yalnızca dilsel bir aktarım biçimi değil, toplumsal gerçekliği yapılandıran ideolojik bir araçtır.⁶ van Dijk'in söylem-ideoloji ilişkisine dayalı modeli, medya metinlerinde aktör temsilleri, yüklem ve niteleyici sıfatlar üzerinden “biz/onlar” karşıtlığının nasıl üretildiğini açıklar. Savaş dönemlerinde medya, bu karşıtlığı “ulusal özne” ile “dış tehdit” arasında inşa eder.⁷

Wodak ve Meyer'e göre, eleştirel söylem çalışmaları söylemi yalnızca dilsel bir aktarım biçimi değil, aynı zamanda toplumsal pratiklerin üretildiği ve yeniden üretildiği bir alan olarak görür. Bu yaklaşıma göre söylem, onu çevreleyen toplumsal, kurumsal ve tarihsel yapılar tarafından şekillendirilirken; aynı zamanda bu yapıları dönüştürme kapasitesine de sahiptir.⁸ Eleştirel söylem analizi (ESA), söylemi toplumsal ilişkilerin hem yansıması hem de yeniden üretimi olarak ele alan bir yaklaşımdır. Fairclough'a göre ESA'nın temel işlevi, söylemin ideolojik etkilerini açığa çıkararak mevcut toplumsal eşitsizlikleri, tahakküm biçimlerini ve meşrulaştırma stratejilerini sorgulamaktır. Bu bağlamda, “dil, toplumsal iktidar ilişkilerinin (yeniden) üretimine katkıda bulunur” diyen Fairclough, dilin yalnızca iletişim aracı olmadığını; aynı zamanda toplumsal güç ilişkilerinin kurulmasında ve sürdürülmesinde etkin bir rol oynadığını vurgular.⁹ ESA bu nedenle yalnızca metin çözümlemesi

6 Teun A. van Dijk, *Ideology: A Multidisciplinary Approach* (Sage, 1998), 6-7.

7 van Dijk, *Ideology*, 69.

8 Ruth Wodak ve Michael Meyer, editörler, *Methods of Discourse Studies* (3. baskı) (Londra: Sage, 2016), 6.

9 Norman Fairclough, *Language and Power* (2. baskı) (Harlow: Pearson Education, 2016), 2.

yapmakla kalmaz, söylemin üretim, dağıtım ve tüketim süreçlerinin ardındaki toplumsal yapılarla olan bağlarını da çözümlenmeyi hedefler.¹⁰ Medya söylemi de bu çerçevede yalnızca olayların temsiliyle sınırlı değildir; siyasal meşruiyetin yeniden üretildiği ve hegemonik anlamların pekiştirildiği bir araç işlevi görür.

Hall, medyadaki temsil pratiklerinin, gerçekliği ideolojik biçimde kurma süreçleri olduğunu ve bu süreçlerin belirli anlamların sabitlenmesi, doğallaştırılması ve hegemonik olarak sunulması yoluyla işlediğini vurgular. Ona göre, medya temsilleri, “gerçek” olarak kabul edilenin tanımlandığı ve kültürel kimliklerin meşrulaştırılması için verilen mücadelelerin yürütüldüğü başlıca alanlardır.¹¹ Bu açıdan bakıldığında, Ermeni basınında savaşın “onurlu direniş” veya “ihamet” şeklinde kodlanması, söylemin gerçekliği temsil etmekten çok onu kurduğu fikrini güçlendirir.

Literatürdeki Boşluk

Karabağ çatışmasına ilişkin mevcut literatür büyük ölçüde jeopolitik analiz, uluslararası hukuk ve barış süreçleri gibi alanlara odaklanmaktadır.¹² Bu çalışmalar, çatışmanın tarihsel kökenlerini, bölgesel ve küresel aktörlerin stratejik hesaplarını ya da müzakere süreçlerini anlamaya yönelik değerli katkılar sunmakla birlikte, medyanın bu süreçteki rolünü söylem düzeyinde ele alan çalışmalar oldukça sınırlıdır. Örneğin, Atanesyan, Karabağ çatışması bağlamında barış gazeteciliği ilkelerinin uygulanabilirliğini tartışmakta, ancak analizini dijital platformlarla sınırlandırmaktadır.¹³ Hakobyan, Ermeni dijital iletişim ağlarında savaş söylemlerinin nasıl inşa edildiğini eleştirel söylem

10 Fairclough, *Language and Power*, 132.

11 Hall, *Representation*, 270-271.

12 Laurence Broers, *Armenia and Azerbaijan: Anatomy of a Rivalry* (Edinburgh University Press, 2019); Thomas De Waal, *The Caucasus: An Introduction* (Oxford University Press, 2010); M. Hakan Yavuz ve Michael Gunter, *The Nagorno-Karabakh Conflict: Historical and Political Perspectives* (Londra: Routledge, 2022); Philip Gamaghelyan ve Sergey Rummyantsev, “The Road to the Second Karabakh War: The Role of Ethno-Centric Narratives in the Nagorno-Karabakh Conflict,” *Caucasus Survey* 9, no. 3 (2021): 320-336; M. Hakan Yavuz ve Vasif Huseynov, “The Second Karabakh War: Russia vs. Turkey?,” *Middle East Policy* 27, no. 4 (2020): 103-118; Rovshan Ibrahimov ve Mehmet F. Oztarsu, “Causes of the Second Karabakh War: Analysis of the Positions and the Strength and Weakness of Armenia and Azerbaijan,” *Journal of Balkan and Near Eastern Studies* 24, no. 4 (2022): 595-613.

13 Arthur Atanesyan, “Media Framing on Armed Conflicts: Limits of Peace Journalism on the Nagorno-Karabakh Conflict,” *Journal of Intervention and Statebuilding* 14, no. 4 (2020): 534-550.

analizi ile incelemiş; milliyetçi mitler ve ideolojik kodların sosyal medya aracılığıyla nasıl yeniden üretildiğini ortaya koymuştur.¹⁴ Benzer şekilde, Seyidov, Azerbaycan merkezli dijital medya mecralarında savaş sonrası çerçevelenmeleri analiz etmiş; ancak Ermenistan basınına dair kapsamlı bir inceleme sunmamıştır.¹⁵ Gillich ise her iki tarafın medya organlarındaki propaganda ve ulus inşa süreçlerini karşılaştırmalı olarak analiz etmiştir¹⁶; ancak Ermenistan'daki medya sisteminin iç dinamiklerine ve aktör temsillerine yeterince derinlikli yaklaşmamaktadır.

Dolayısıyla, Karabağ çatışmasına dair medya söylemleri üzerine yapılan çalışmalar hem sayıca azdır hem de geleneksel medya, yerel dilde içerik ve söylem analizi gibi yöntemsel eksiklikler taşımaktadır. Bu makale, söz konusu boşluğu doldurmayı hedeflemekte; Ermenistan'daki hükümete yakın ve muhalif medya organlarının savaş döneminde benimsediği söylem stratejilerini, lider temsillerini ve çerçeveleme biçimlerini karşılaştırmalı bir şekilde analiz etmektedir. Böylece medya-siyaset-toplum ilişkisini çatışma dönemine özgü koşullarda, söylem temelinde değerlendiren özgün bir katkı sunmayı amaçlamaktadır.

Yöntem ve Veri Seti

Bu çalışma, II. Karabağ Savaşı sırasında ve sonrasında Ermeni basınında üretilen savaş söylemlerini çözümlemek amacıyla nitel araştırma yöntemine dayanmaktadır. Nitel araştırma, karmaşık, bağlamsal ve çok katmanlı toplumsal olguları anlamaya yönelik olarak derinlemesine analiz yapma imkânı sunar.¹⁷ Medya söylemlerinin ideolojik işlevini, aktör temsillerini ve anlam yapılarını çözümleyebilmek için çalışmada temel olarak çerçeveleme yaklaşımına dayalı nitel içerik analizi uygulanmış; eleştirel söylem analizinden ise aktör

14 Anahit Hakobyan, "Armenian Digital Communications in Karabakh War of 2020: Critical Discourse Analysis," *Journal of Sociology: Bulletin of Yerevan University* 12, no. 1 (33) (2021): 32-48.

15 Ilgar Seyidov, "The Role of the Media Following the Second Nagorno-Karabakh War: The Cases of AzadliqRadiosu and MeydanTV News Sites in Azerbaijan," *Connectist: Istanbul University Journal of Communication Sciences* 65, (2023): 89-107.

16 Ines Gillich, "Media Coverage and State Propaganda in Armed Conflicts: An International Law Perspective at the Armenian-Azerbaijan "Propaganda War," *Journal of International Media & Entertainment Law* 10, no. 2 (2024): 244-278.

17 Norman K. Denzin ve Yvonna S. Lincoln, editörler, *The SAGE Handbook of Qualitative Research (3. baskı)* (Sage, 2005); John W. Creswell, *Qualitative Inquiry and Research Design: Choosing Among Five Approaches (3. baskı)* (Sage, 2013).

konumlandırmaları ve ideolojik karşıtlıkların belirlenmesinde tamamlayıcı bir araç olarak yararlanılmıştır.¹⁸

Araştırma Tasarımı

Araştırmanın temel amacı, Ermenistan'daki hükûmet yanlısı ve muhalif medya organlarının II. Karabağ Savaşı süresince ve sonrasında savaşa dair nasıl farklı söylemler inşa ettiğini ve bu söylemlerin siyasal kutuplaşma ile nasıl bir etkileşim içerisinde olduğunu ortaya koymaktır. Bu çerçevede çalışma aşağıdaki varsayımlar üzerine inşa edilmiştir:

- Medya organları yalnızca haber veren değil, siyasal pozisyonları ve ideolojik yönelimleri yeniden üreten kurumsal aktörlerdir.¹⁹
- Kriz anlarında medya söylemleri daha kutuplaştırıcı, duygusal ve normatif hale gelir.²⁰
- Söylem farklılaşması, yalnızca haber metinlerinde değil, siyasal meşruiyet, lider temsili ve toplumsal mobilizasyon gibi alanlarda da etkili sonuçlar üretir.²¹

Bu yaklaşımlar doğrultusunda karşılaştırmalı bir medya söylemi analizi yapılmış, çerçeveleme literatüründen türetilen kategoriler ile nitel içerik çözümlemesi bir arada kullanılmıştır.

Veri Seti ve Seçim Kriterleri

Araştırmanın veri seti, Ermenistan'da faaliyet gösteren altı çevrim içi haber sitesinde yayımlanmış toplam 44 habere dayanmaktadır. Savaşın başlangıç tarihi olan 27 Eylül 2020 ile Aralık 2024 arasındaki dönemi kapsamaktadır. Örneklem, savaşın anlamlandırılma biçimlerini karşılaştırmaya imkân tanıyan çerçeveleme analizine uygunluk temelinde belirlenmiştir. Seçilen altı medya organı, Ermenistan kamuoyundaki siyasal yönelimi ve editoryal çizgiyi temsil edebilecek çeşitlilikte belirlenmiştir:

18 Klaus Krippendorff, *Content Analysis: An Introduction to Its Methodology* (4. baskı) (Sage, 2019); Fairclough, *Language and Power*; Wodak ve Meyer, *Methods of Discourse*.

19 van Dijk, *Ideology*; Hall, *Representation*.

20 Entman, "Framing".

21 Wolfsfeld, *Media and the Path*.

Hükümet yanlısı medya:

- *Armenpress* (devletin resmî haber ajansı)
- *Tert* (resmi çizgiye yakın, merkez-sağ ağırlıklı)
- *Panorama* (milliyetçi ve muhafazakâr)

Muhalefet medya:

- *Hetq* (bağımsız araştırmacı gazetecilik, liberal eğilimli)
- *Past.info* (muhalefet-milliyetçi)
- *Hayeli* (muhafazakâr-milliyetçi, iktidar karşıtı)

Seçim, Couldry'nin medya ekolojisi yaklaşımına uygun biçimde²², temsilde yer alan politik ve ekonomik aktörlerin farklılıklarını gözetmeye çalışmıştır. Medyada temsilin yalnızca metin içi bir mesele değil, daha geniş bir toplumsal yapı içinde örgütlenen bir süreç olduğunu vurgulayan bu yaklaşım doğrultusunda, her medya kuruluşundan dengeli sayıda haber alınmasına özen gösterilmiştir.

Veri Toplama Süreci

Veriler, medya organlarının dijital arşivlerinden sistematik olarak toplanmıştır. Her haber metni, savaşa dair doğrudan siyasal ve toplumsal söylem barındıran içeriklere odaklanılarak seçilmiştir. Zaman aralığına göre üç döneme ayrılmıştır: Savaş Öncesi Dönem (Temmuz–Eylül 2020); Savaş Dönemi (27 Eylül – 10 Kasım 2020) ve Savaş Sonrası Dönem (Kasım 2020 – 2024). Haberlerin tamamı Ermeniceden Türkçeye doğrudan çevrilmiştir. Çeviri sürecinde bağlamı ve kültürel referansları koruyacak biçimde özenli bir yaklaşım benimsenmiştir.²³

22 Nick Couldry, *Media Rituals: A Critical Approach* (Routledge, 2003).

23 Bogusia Temple ve Alys Young, "Qualitative Research and Translation Dilemmas," *Qualitative Research* 4, no. 2 (2004): 161–178.

Kodlama ve Tematik Analiz

Analiz süreci, nitel içerik analizi yöntemine dayanmakta olup, önsel (dedüktif) ve tümevarımsal (indüktif) kodlamaların birlikte uygulanmasıyla gerçekleştirilmiştir. Bu yaklaşım, kavram ve veri odaklı stratejilerin bir araya getirilmesiyle, hem kuramsal bilgiye hem de verinin kendisine dayalı olarak anlam üretmeyi mümkün kılar.²⁴ İlk aşamada, çerçeveleme literatüründe yer alan problem tanımlama, sorumluluk atfetme, ahlaki değerlendirme ve çözüm önerisi gibi kategoriler doğrultusunda bir kodlama sistemi geliştirilmiş; ardından veri üzerinde yapılan ayrıntılı incelemeler sonucunda, haber metinlerinde tekrar eden dilsel örüntüler tespit edilerek mevcut temalara yeni alt kategoriler eklenmiştir. Schreier'in belirttiği gibi, bu tür bir karma yaklaşım, “önceden bilinen konulara dayalı genel temalar belirlemek” ve ardından “veriden türeyen örneklerle bu temaları detaylandırmak” için etkili bir yol sunar.²⁵

Tematik Kodlama Alanları:

- *Uluslararası Destek*: “Ermenistan yalnız bırakıldı” (muhalif) - “Rusya ve diaspora yanımızda” (hükûmet yanlısı)
- *Lider Temsili ve Siyasi Sorumluluk*: “Paşinyan direnişin simgesidir” - “Paşinyan ihaneti belgelemiştir”
- *Millî Birlik / Toplumsal Çöküş*: Mobilize edici - hayal kırıcı anlatılar
- *Zafer – Yenilgi Söylemi*: “Taktiksel çekilme” - “tarihi utanç”

Kodlama süreci manuel olarak yürütülmüş; haber başlıkları, giriş cümleleri, kullanılan sıfatlar, yüklem ve aktör temsilleri üzerinden çoklu kodlamaya imkân tanınmıştır. Bu çok düzeyli analiz, Fairclough'un geliştirdiği üç boyutlu söylem analiz modeline dayanmaktadır. Bu modele göre söylem çözümlemesi üç aşamadan oluşur: metin, söylemsel pratik ve toplumsal pratik.²⁶ Bu bağlamda analiz, yalnızca metnin dilbilimsel düzeyde incelenmesini değil, aynı zamanda haber üretim süreçleri (söylemsel pratik) ve bu süreçlerin içinde yer aldığı ideolojik-toplumsal bağlamların (toplumsal pratik) değerlendirilmesini

24 Margrit Schreier, *Qualitative Content Analysis in Practice* (Sage, 2012), 84-85.

25 Schreier, *Qualitative Content*, 89.

26 Fairclough, *Language and Power*, 132.

de içermektedir. Bu model, çerçeveleme analizinin sunduğu bulguların yorumlanmasına destekleyici bir açıklama zemini sağlamaktadır. Böylece analiz, haberlerin yalnızca içerik olarak değil, üretim ve dolaşıma girme biçimleriyle de toplumsal anlam üretiminde nasıl rol oynadığını açığa çıkarmayı amaçlamaktadır.

Sınırlılıklar

Bu çalışmanın temel sınırlılığı, yalnızca çevrim içi yazılı basına odaklanmasıdır. Görsel medya (TV, video) ve sosyal medya içerikleri dışarda bırakılmıştır. Ayrıca analiz, haber metinlerinin yazılı söylemiyle sınırlı olup görseller, yorumlar ve okur tepkilerini kapsamamaktadır. Buna karşın haberlerin doğrudan Ermeniceden çevrilmiş orijinal metinlere dayanması, çalışmanın dilsel ve bağlamsal geçerliliğini önemli ölçüde artırmaktadır.

Bulgular ve Analiz

Bu bölümde, II. Karabağ Savaşı sırasında Ermenistan'daki hükûmet yanlısı ve muhalif medya organlarında ortaya çıkan söylemler karşılaştırmalı olarak analiz edilmektedir. Söylemler yalnızca haber anlatılarının değil, aynı zamanda ulusal kimlik, siyasal meşruiyet ve toplumsal mobilizasyonun da yeniden üretildiği ideolojik yapılar olarak ele alınmaktadır.²⁷ Medya metinleri, çalışmanın ana kuramsal çerçevesi olan çerçeveleme teorisi doğrultusunda değerlendirilmiş; eleştirel söylem analizinden ise aktör temsilleri ve ideolojik karşıtlıkların belirlenmesinde tamamlayıcı bir araç olarak yararlanılmıştır. Bu doğrultuda haber içerikleri, siyasal pozisyona göre değişen temalar ışığında gruplandırılmış ve savaşın anlamlandırılma biçimleri arasındaki farklılıklar ortaya konulmuştur.

Hükûmet Yanlısı Medyada Savaşın Meşrulaştırılması ve Ulusal Birlik Vurgusu

II. Karabağ Savaşı sürecinde hükûmet yanlısı Ermeni medya organları (Armenpress, Panorama ve Tert), savaşın haklılığına ve ulusal birlik gereğine dair güçlü bir meşruiyet söylemi üretmiştir. Bu söylemler, Entman'ın

²⁷ Fairclough, *Language and Power*; van Dijk, *Ideology*.

çerçeveleme modelindeki “problemin tanımı”, “ahlaki gerekçeleme” ve “çözüm önerisi” fonksiyonları çerçevesinde okunabilir. Aynı zamanda bu çerçevede, medya hem mevcut iktidarın meşruiyetini pekiştiren bir araç işlevi görmüş hem de savaşın toplumsal mobilizasyonla bütünleştirilmesi için moralize edici bir anlatı sunmuştur.²⁸ Bu söylemsel çerçeve, savaşın başarısızlıkla sonuçlanmasına rağmen Nikol Paşinyan’a yönelik desteğin belli bir süre korunmasına katkı sağlamıştır. Hükûmet söylemleriyle uyumu olan içerikler üreten bu medya organları, lider konumunda olan Nikol Paşinyan’ın idealize edilmesinden uluslararası komplo söylemlerine, askeri başarıların vurgulanmasından muhalefete karşı argüman üretilmesine kadar farklı temalarla savaşın iç politik meşruiyetini güçlendirmeyi ve dengelemeyi hedeflemiştir. Bu temalar, özellikle “liderlik ve sorumluluk”, “uluslararası destek/yalnızlık” ve “ulusal birlik” çerçeveleri etrafında yoğunlaşmaktadır.

Lider Temsili: Paşinyan ve Direnişin Sembolü

Hükûmet yanlısı medya organları, Başbakan Nikol Paşinyan’ı yalnızca devletin başı olarak değil, aynı zamanda ulusun varlığına yönelik tehditlere karşı halkı seferber eden bir direniş lideri olarak temsil etmiştir. Bu temsil biçimi, medya söyleminde milliyetçi duyguların harekete geçirilmesine ve kamuoyunun moral gücünün yüksek tutulmasına hizmet etmektedir. Bu bağlamda Paşinyan, çerçeveleme literatüründe vurgulanan “liderlik ve sorumluluk çerçevesi”nin merkezine yerleştirilmektedir.

Savaşın ilk günü olan 27 Eylül 2020’de yayımlanan haberde, Paşinyan’ın sıkıyönetim ve genel seferberlik ilanını duyururken kullandığı “Vatan uğruna, zafer uğruna” ifadesi, klasik savaş liderliği söylemiyle örtüşmekte ve kendisini halkı savaşa çağıran bir öncü olarak konumlandırmaktadır.²⁹ Bu çağrı, yalnızca bir idari karar açıklaması değil; kolektif fedakârlığa yapılan duygusal bir vurgu olarak da işlev görmektedir.

7 Ekim 2020’de yayımlanan başka bir haberde Paşinyan, Sky News’e verdiği röportajda çatışmayı “uluslararası terörizme karşı mücadele” ve “medeniyetler savaşı” olarak nitelendirmiştir. Bu söylem, liderin savaşı yalnızca

²⁸ Entman, “Framing”.

²⁹ “Փաշինյան. Հայտարարվում է ռազմական դրություն և ընդհանուր զորահավաք,” *Panorama*, 27 Ekim 2020, <https://www.panorama.am/am/news/2020/09/27/%D5%86%D5%AB%D5%AF%D5%B8%D5%AC-%D5%93%D5%A1%D5%B7%D5%AB%D5%B6%D5%B5%D5%A1%D5%B6/2368155>.

Ermenistan'ın değil, aynı zamanda Batı değerlerinin ve Hristiyan kimliğin bir savunusu olarak çerçevesine olanak sağlamıştır.³⁰ Ayrıca Paşinyan, Türkiye'yi "Ermeni soykırımını sürdürmekle" ve "Türk imparatorluğunu yeniden kurmakla" suçlamış; böylece geçmişle bugün arasında ideolojik bir süreklilik kurarak liderliğini tarihsel misyonla ilişkilendirmiştir.

Bu tür söylemler, Gitlin'in belirttiği biçimde, medya aracılığıyla hegemonik liderlik imajının yeniden üretilmesine hizmet etmektedir.³¹ Paşinyan'ın açıklamaları, yalnızca hükümet politikalarının bir uzantısı değil; ulusun kolektif belleğine seslenen, kimlik inşasını güçlendiren bir temsil stratejisidir.

Ayrıca başka bir haberde yer alan bir ifade, Paşinyan'ın savaş boyunca halkla birlikte direndiği ve zaferin kolektif bir mücadele ile kazanılacağı yönündeki beyanlarını yansıtmaktadır: "Zaferi hep birlikte kazanacağız." söylemiyle aktarılan bu mesaj, liderin yalnızlaşmadığını ve halkıyla birlikte omuz omuza bir mücadele yürüttüğü izlenimini pekiştirmektedir.³² Liderin halkla kurduğu bu ortak kader ilişkisi, hem birlik duygusunu tahkim etmekte hem de muhalif sesleri zayıflatmaya dönük bir stratejik araç olarak kullanılmaktadır.

Sonuç olarak, hükümet yanlısı medya söylemlerinde Paşinyan yalnızca siyasi karar verici değil; aynı zamanda ulusun kaderini belirleyen tarihsel bir figür olarak inşa edilmiştir. Bu tür bir temsil biçimi, liderin eleştirilmesine karşı koruyucu bir kalkan işlevi görürken, savaşın bir "milli dava" olarak benimsenmesini kolaylaştırmaktadır. Bu çerçevede lider imajı, savaşın meşrulaştırılması sürecinde temel çerçevelerden biri olarak merkezi bir rol oynamaktadır.

Uluslararası Destek ve Dış Komplo Anlatısı

Hükümet yanlısı medya organları, savaşın meşrulaştırılması ve Ermenistan halkının kolektif direnişe hazırlanması amacıyla sıklıkla dış komplo söylemlerine başvurmuştur. Bu çerçevede özellikle Türkiye'nin çatışmalara

30 "Ադրբեջանի հետ հակամարտությունը վերածվում է «միջազգային ահաբեկչության դեմ պայքարի». ՀՀ վարչապետ," *Tert*, 7 Ekim 2020, <https://www.tert.am/am/news/2020/10/07/gov/3415894>.

31 Gitlin, *The Whole World*.

32 "Հակառակորդը հարձակողական գործողություններ է նախապատրաստում. ՊԲ-ն պատրաստ է իրականացնել իր առջև դրված մարտական խնդիրը," *Tert*, 5 Ekim 2020, <https://www.tert.am/am/news/2020/10/05/Artsakh/3413861>.

doğrudan müdahil olduğu, Azerbaycan'ın yanında savaşa katıldığı ve Ermenistan'a karşı uluslararası bir kuşatma oluşturulduğu yönünde güçlü bir anlatı kurulmuştur. Bu anlatı, Ermenistan'ı "kuşatılmış ve yalnız bırakılan ulus" şeklinde tanımlayan bir çerçeve üretmektedir.

27 Eylül 2020 tarihli haberde, Artsakh'ın (Karabağ) sözde Cumhurbaşkanı Arayik Harutyunyan, "Sadece Azerbaycan değil, Türkiye de bize karşı savaşıyor." diyerek, çatışmanın yalnızca iki ülke arasında yaşanmadığını, Türkiye'nin de doğrudan savaşın tarafı olduğunu ileri sürmüştür. Haberde Harutyunyan'ın şu ifadeleri aktarılmıştır:

*"Sadece insansız hava araçları ve uçaklar değil Türk askeri birimleri ve askerler de var. Daha paralı askerlerden ve diğer ülkelerden gönüllülerden bahsetmiyorum. Türk ordusunun elinde olan ana modern silahlar, mühimmat ve insansız hava araçları kullanıyorlar."*³³

Benzer bir söylem, Başbakan Paşinyan tarafından da dile getirilmiştir. 7 Ekim 2020 tarihli habere göre, Paşinyan Türkiye'yi çatışmayı tırmandırmakla suçlamış ve Türkiye'nin Suriye'den yabancı savaşçıları bölgeye taşıdığını öne sürmüştür. Bu söylem, savaşı Ermenistan açısından sadece bir toprak mücadelesi değil, aynı zamanda "uluslararası terörizme karşı bir savaş" olarak çerçevelemektedir: "Bu, Dağlık Karabağ ve Ermenistan Cumhuriyeti'nin uluslararası terörizme karşı mücadelesinden başka bir şey değildir."³⁴

Bu anlatılar, yalnızca düşman figürünü dışsallaştırmakla kalmamış, aynı zamanda Batılı aktörlerin pasifliğini vurgulayan bir yalnızlık söylemiyle desteklenmiştir. Armenpress'te yayımlanan 28 Eylül 2020 tarihli bir haberde, Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın Minsk Grubu ülkeleri olan ABD, Fransa ve Rusya'yı "30 yıldır hiçbir şey yapmamakla" suçladığı aktarılmış ve bu açıklamalar, Ermenistan medyası tarafından "AGİT Minsk Grubu'nun Ermenistan'a karşı etkisizliği" şeklinde yeniden çerçevelenmiştir.³⁵ Bu yorumlar, Ermenistan'ın uluslararası sistemde sahipsiz bırakıldığına dair bir mağduriyet anlatısını beslemiştir.

33 "Մեզ հետ կռվում է ոչ միայն Ադրբեջանը, այլ նաև Թուրքիան, սա հստակ հայտարարություն թող լինի ամբողջ աշխարհին. Արայիկ Հարությունյան (տեսախոսք)," Tert, 27 Eylül 2020, <https://www.tert.am/am/news/2020/09/27/Harutyunyan/3407800>.

34 Tert, "Ադրբեջանի հետ հակամարտությունը."

35 "Էրդողանը ԵԱՀԿ Մինսկի խմբի համանախագահ երկրներին մեղադրել է անգործության մեջ," Armenpress, 28 Eylül 2020, <https://armenpress.am/hy/article/1029262>.

29 Eylül 2020 tarihli bir başka haberde, Başbakan Yardımcısı Avinyan'ın İsrail'in Azerbaycan'a silah satmaya devam etmesini eleştirdiği ve Ermenistan'ın bu bağlamda uluslararası düzeyde yalnız bırakıldığını söylediği belirtilmiştir.³⁶ Bu söylem, uluslararası toplumu savaşın dolaylı sorumlusu olarak tanımlama stratejisiyle örtüşmektedir. Ayrıca 6 Ekim 2020 tarihli haberde, Azerbaycan'ın İsrail yapımı silahları kullandığı ve Ermenistan'ın bunu BM Güvenlik Konseyi nezdinde gündeme taşıdığı belirtilmiş, uluslararası toplumun bu silah satışına sessiz kalmasının doğrudan bir "ahlaki sorumluluk" taşıdığı ima edilmiştir.³⁷

Başka bir haberde ise AGİT Minsk Grubu'nun "etkisiz kaldığı" ve Ermenistan'a yönelik diplomatik desteğin yetersiz olduğu sıklıkla vurgulanmıştır. Bir haberde, Türkiye'nin açıkça Azerbaycan'ın yanında yer almasının AGİT ilkeleriyle bağdaşmadığı dile getirilmiş ve Batı'nın bu tutuma karşı sessizliği eleştirilmiştir.³⁸ Son olarak, 20 Ekim 2020 tarihli haberde Paşinyan'ın şu ifadesi dikkat çekmektedir: "Ermenistan yalnız değil ama yalnız bırakılmak isteniyor."³⁹ Bu tür söylemler, van Dijk'in önerdiği "biz/onlar" kutuplaşmasının klasik bir örneğini sunmakta⁴⁰; Ermenistan'ı mazlum, kuşatılmış ve varoluşsal tehdit altında bir millet olarak yeniden tanımlamaktadır. Bu çerçeve, hem iç dayanışmayı güçlendirmekte hem de savaşın sonuçlarına ilişkin sorumluluk tartışmasını dış aktörlere kaydırmaktadır.

Askerî Başarılar ve Moral Dili

İkinci Karabağ Savaşı sırasında hükümet yanlısı Ermeni medyasında en sık başvurulan meşrulaştırma stratejilerinden biri, Ermenistan ordusunun askeri başarılarının abartılı biçimde sunulması ve moral dilinin yoğun biçimde kullanılmasıdır. Yayın organları, özellikle Azerbaycan ordusuna verilen zararı detaylandırarak kamuoyunda bir zafer algısı yaratmaya çalışmıştır. Bu tür

36 "Մարկերոնով. Թուրքիայի ադրբեջանամետ դիրքորոշումը նորություն չէ, բայց աջակցության նման մասշտաբը նոր իրավիճակ է," *Panorama*, 29 Eylül 2020, <https://www.panorama.am/am/news/2020/09/29/%D5%84%D5%A1%D6%80%D5%AF%D5%A5%D5%A4%D5%B8%D5%B6%D5%B8%D5%BE/2370020>.

37 "Դադարեցնել մահաբեր զենքերի վաճառքն Ադրբեջանին. Ամերիկայի Հայ դատի հանձնախումբը դիմել է ԱՄՆ-ում Իսրայելի դեսպանին," *Tert*, 6 Ekim 2020, <https://www.tert.am/am/news/2020/10/06/israel/3414651>.

38 "Թուրքիայի հրահրմամբ և աջակցությամբ տարածաշրջանային անվտանգությունը խաթարելու այս փորձը դիտարկում ենք պատասխան ԵԱՀԿ Մինսկի խմբի կոչերին և ջանքերին," *Panorama*, 2 Ekim 2020.

39 "Թուրքիան փորձում է առաջ մղել իր ծավալապաշտական նպատակները. Մնացականյան," *Panorama*, 20 Ekim 2020.

40 van Dijk, *Ideology*.

içerikler, savaşın “askeri başarı ve direniş” çerçevesi altında anlamlandırıldığını göstermektedir.

Örneğin, 5 Ekim 2020 tarihinde yayımlanan haberde, Ermeni ordusunun Azerbaycan’a verdirdiği kayıplar şöyle aktarılmıştır:

“4 Ekim verilerine göre Artsakh (Karabağ) Silahlı Kuvvetleri, düşmana ait 14 helikopter, 17 uçak, 124 insansız hava aracı, 368 birim zırhlı araç, çoğunlukla tanklar, 82 araç, 10 zırhlı personel taşıyıcı, bir TOS-1A ağır topçu sistemi, 4 Smerch ile 1 Kasırga tipi yangın jet sistemlerine vurdu. Düşman 3.145’ten fazla kişiyi kaybetti, 5.270’ten fazlası da yaralandı.”⁴¹

Bu tarz haberlerdeki çarpıcı sayıların, askeri gücün büyüklüğünü vurgulamak ve kamuoyunun savaşın gidişatına dair umudunu diri tutmak amacı taşıdığı söylenebilir. Nitekim bu haberler, yalnızca teknik bir bilgilendirme amacı taşımamakta; aynı zamanda toplumun psikolojik dayanıklılığını artırma işlevi de görmektedir.

Mevzi kayıpları ise genellikle “geçici geri çekilme”, “stratejik yeniden yapılanma” ya da “uluslararası baskının sonucu” olarak çerçevelenmiş, bu sayede savaşın olumsuz yönleri kamuoyuna yumuşatılarak sunulmuştur.⁴² Örneğin, Arayik Harutyunyan’ın “Mevziler kaybettik, kaybedebiliriz, kesinlikle mevziler de alacağız.” ifadeleri, savaşın geçici sıkıntılarla ilerlediği ancak nihai zaferin Ermenistan’ın olacağı yönünde bir beklenti üretmeyi hedeflemektedir.⁴³ Bu söylemler, van Dijk’in ideolojik ayrımlara dayanan “biz/onlar” çerçevesiyle de uyumludur; “onlar”ın geçici bir üstünlük sağladığı, ancak “biz”in haklı ve güçlü olduğu fikri sürekli olarak yeniden üretilmiştir.⁴⁴

Ayrıca başka bir içerikte, askerî morali yüksek tutma çabasının örneği görülmektedir: “Düşman saldırı operasyonları düzenlemeye hazırlanıyor. Savunma Bakanlığı, düşmanın tüm hareketlerini izliyor ve muharebe görevini

41 Tert, “Հակառակորդը հարձակողական.”

42 Tert, “Մեզ հետ կռվում”; Armenpress, “Էրրդանը ԵԱՀԿ Մինսկի”; “Մեկուսացումից դուրս գալու հնարավորություն էն, թե՛ վտանգ հայկական շահերին. հայ քաղաքագետները տարակարծիք են «3+3»-ի վերաբերյալ,” Armenpress, 12 Aralık 2021, <https://armenpress.am/hy/article/1070567>.

43 Tert, “Մեզ հետ կռվում.”

44 van Dijk, *Ideology*.

en üst düzeyde yürütmeye hazır.”⁴⁵ Bu haberlerde dikkat çeken bir diğer unsur da düşmanın saldırganlığına karşı Ermeni ordusunun kararlılığı ve hazırlıklı oluşunun vurgulanmasıdır. Askeri yetkililerin açıklamalarıyla halkın moralinin korunması amaçlanmıştır. Tüm bu unsurlar, savaşın psikolojik boyutunun hükûmet yanlısı medya tarafından nasıl yönetildiğini ortaya koymakta; savaşın olumsuz etkilerinin bastırılmasına ve halk desteğinin korunmasına hizmet etmektedir. Dolayısıyla bu alt başlıkta görülen kodlar, “zafer”, “direniş” ve “moral seferberliği” çerçevelerinin bir arada işlediğini göstermektedir.

Muhalefetin Marjinalleştirilmesi

Hükûmet yanlısı medya organları, II. Karabağ Savaşı sırasında doğrudan muhalefeti hedef alan agresif söylemlerden ziyade, dolaylı bir dışlayıcılık stratejisi izlemiştir; “ulusal birlik” ve “tek seslilik” gibi çerçeveler üzerinden muhalefeti meşru söylem alanının dışında konumlandırmıştır. Bu çerçeve, Entman’ın tanımladığı “sorunun tanımlanması” ve “ahlaki değerlendirme” işlevlerini yerine getirerek⁴⁶, devlet politikalarına muhalefeti, kamu çıkarına karşı bir tehdit gibi sunmuştur. Bu noktada “ulusal birlik çerçevesi”, farklı görüşlerin meşru siyasal tartışma zemini dışına itilmesine imkân tanımaktadır.

Örneğin 27 Eylül 2020 tarihli haberde, Başbakan Paşinyan’ın “tek sesli ulusal duruş” çağrısına geniş yer verilmiş; bu söylem, doğrudan muhalefeti hedef göstermese de savaş karşıtı veya eleştirel her türlü yaklaşımı birlik karşıtı bir pozisyonla ilişkilendirmiştir.⁴⁷ Bu tür “birlik çağrıları”, çoğulculuğu bastıran ve farklı sesleri “ulusal mücadeleye zarar veren” unsurlar olarak çerçeveleyen bir hegemonik anlatı stratejisidir.

Benzer biçimde, 14 Haziran 2021 tarihli bir haberde, hükûmete yönelik sert eleştiriler, hükûmet dışı bağımsız analistlerin ağzından verilmiştir. Ruben Melkonyan, verdiği demeçte mevcut iktidarı “Türkiye ve Azerbaycan’ın adımlarını tekrarlayan bir düşman güç” olarak tanımlamış ve “bu hükûmetin

45 “Մասունյան. Հնարավոր է, որ հայկական համազգեստով ադրբեջանցի զինվորների վրա կրակել են հենց իրենց զորքերը,” *Panorama*, 28 Ekim 2020, <https://www.panorama.am/am/news/2020/10/28/%D5%8D%D5%A1%D5%BD%D5%B8%D6%82%D5%B6%D5%B5%D5%A1%D5%B6-%D5%B0%D5%B8%D5%A4%D5%BE%D5%A1%D5%AE/2389529>.

46 Entman, “Framing”.

47 “Փաշինյան. Հայտարարվում է ռազմական դրություն և ընդհանուր զորահավաք,” *Panorama*, 27 Eylül 2020, <https://www.panorama.am/am/news/2020/09/27/%D5%86%D5%AB%D5%AF%D5%B8%D5%AC-%D5%93%D5%A1%D5%B7%D5%AB%D5%B6%D5%B5%D5%A1%D5%B6/2368155>.

Ermeni halkının çıkarlarını temsil ettiğini düşünmek için hiçbir neden yok” ifadelerini kullanmıştır.⁴⁸ Ancak bu açıklama, haberin kendi anlatısında bireysel ve dışlayıcı bir pozisyon olarak sunulmuş, eleştirinin temsil gücü sınırlandırılmıştır. Metinde sıkça kullanılan “Melkonyan’a göre” kalıbı, söylemin kurumsal değil kişisel bir görüş olduğunu vurgulayarak, kamusal alandaki meşruiyetini zayıflatmayı amaçlamaktadır.

Ayrıca, haberlerde savaş karşıtı sesler sıkça “provokatörler”, “dış mihrakların iç uzantıları” ve “hainler” gibi kategorilerle ilişkilendirilerek “karşıt görüşlerin bastırılması” ve “meşru söylemin filtrelenmesi” gibi süreçler açık biçimde yürütülmüştür. Sonuç olarak, hükûmet yanlısı medya savaş döneminde doğrudan muhalefeti hedef almaktan ziyade, dolaylı dışlama ve söylem alanının daraltılması yoluyla muhalif sesleri meşruiyet alanı dışına itmiş; eleştirileri bireyselleştirerek etkisizleştirmiştir. Bu bulgular, muhalefetin “ulusal uzlaşya aykırı” bir konumda çerçevelenmesi yoluyla dışlandığını göstermektedir.

Savaş Sonrası Dönem: Anlatının Yeniden İnşası ve Kolektif Hafızanın Biçimlendirilmesi

II. Karabağ Savaşı’nın sona ermesiyle birlikte hükûmet yanlısı Ermeni medya organları, savaşın doğrudan etkilerinin ötesine geçerek kamuoyunda kolektif bir hafıza ve anlam üretme sürecine yönelmiştir. Bu süreçte, askeri yenilgi söylemsel düzeyde yumuşatılmış, zafer dili yerini moral düzeyi yüksek ancak geleceğe dönük bir direniş ve yeniden toparlanma anlatısına bırakmıştır. Bu yönelim, hem ulusal travmanın bastırılması hem de hükûmetin siyasal meşruiyetinin korunması açısından stratejik bir işleve sahiptir. Bu aşamada “gelecek ve yeniden inşa” çerçevesi, kaybın anlamlandırılmasında baskın hâle gelmektedir.

Savaşın sona ermesi bir stratejik geri çekilme olarak sunulmuş ve “kaybedilen toprakların, uluslararası toplumun baskısıyla gelecekte geri kazanılabileceği” yönünde bir umut söylemi kurulmuştur.⁴⁹ Bu söylem, savaşın neden

48 “Սկսվում է հայկական տարածքների գաղափարախուսական օկուպացիան. թուրքագետը՝ Շուշի Էրդողանի կատարելիք այցի մասին,” *Tert*, 14 Haziran 2021, <https://www.tert.am/am/news/2021/06/14/ruben-melkonyan/3641465>.

49 “Հայաստանը երբեք կասկածի տակ չի դրել Հայաստան-Թուրքիա սահմանը, և Հայ դատը երբեք Հայաստանի քաղաքականությունը չի եղել. Նիկոլ Փաշինյան,” *Tert*, 24 Ocak 2021, <https://www.tert.am/am/news/2022/01/24/News/3760057>.

olduğu hayal kırıklığını telafi etmeyi ve kolektif moralin yeniden inşasını hedeflemektedir. Başka bir haberde yer alan öğrenci ve gençlik temsilcileri üzerinden kurulan anlatı, savaşın ardından genç neslin mücadele mirasını devralacağı vurgusuyla millî süreklilik duygusu üretmektedir.⁵⁰ Gençlerin “ülke için yeniden yapılanmada rol alacağı” ifadesi, savaşın sadece bir kayıp değil, geleceğe dönük bir yeniden doğuş süreci olarak çerçevesini sağlamaktadır.

Benzer biçimde, Ermeni diasporasının savaşa destek vermeye devam ettiği ve birlik mesajları gönderdiği belirtilmektedir.⁵¹ Diaspora anlatısının bu şekilde öne çıkarılması, kolektif kimliğin küresel ölçekte pekiştirilmesine katkı sağlamaktadır. Diğer haberlerde savaşın siyasi sonuçlarına değinilirken, doğrudan hükümeti hedef alan ağır eleştirilerden kaçınılmakta; bu bağlamda özellikle dış faktörlerin savaşın seyrindeki belirleyiciliği vurgulanmaktadır.⁵² Bu yaklaşım, Ermenistan hükümetinin sorumluluğunu arka plana atmakta ve dikkatleri Türkiye, Azerbaycan ve uluslararası aktörlerin pasifliğine yönlendirmektedir.

Savaş sonrası dönem söylemlerinin önemli bir yönü de uluslararası desteğin yetersizliği üzerinden inşa edilen “yalnızlaştırılmış ulus” imajıdır. İçeriklerde yer verilen diaspora fonlarının yetersizliği, Batı'nın ilgisizliği ve AGİT Minsk Grubu'nun etkisizliği gibi temalar,⁵³ hem dış dünyaya karşı bir sitem hem de iç kamuoyuna yönelik bir moral seferberliği stratejisi olarak işlev görmektedir. Aynı haberde ayrıca “Artsakh Savaşı'na” ilişkin belgesel ve akademik yayınların tanıtımı yapılmış;⁵⁴ böylece savaşın tarihsel hafızada

50 “Հայկական կողմը չի բացառում Պրահայում Փաշինյան-Էրզրոյան հանդիպման հնարավորությունը,” *Armenpress*, 22 Eylül 2022, <https://armenpress.am/hy/article/1093178>.

51 “Շատլ Միշելը ողջունել է Հայաստանի և Ադրբեջանի համատեղ հայտարարությունը և խաղաղության համաձայնագիր կնքելու կոչ արել,” *Armenpress*, 8 Aralık 2023, <https://armenpress.am/hy/article/1125799>.

52 “Ողջունում ենք հայ-ադրբեջանական հարաբերությունների կարգավորման գործընթացում ցուցաբերած ջանքերը. Լավրովը Ալիևին,” *Tert*, 27 Şubat 2023, <https://www.tert.am/am/news/2023/02/27/lavrovaliev/3902502>; “Ղարաբաղի հայերը ոչ կամավոր են լքել իրենց տները, պետք է կարողանան վերադառնալ. ԻԻՀ դեսպան,” *Armenpress*, 13 Temmuz 2024, <https://armenpress.am/hy/article/1195666>.

53 “Ազատության հրապարակում տեղի ունեցավ Արցախի ժողովրդի կարիքների ապահովման նախաձեռնության կազմակերպած հանրահավաքը,” *Armenpress*, 20 Mart 2024, <https://armenpress.am/hy/article/1132854>; “Արցախյան 44-օրյա պատերազմը փաստավավերագրական և գիտապատմական հետազոտությունների առանցքում. կայացավ թեմատիկ գրքի շնորհանդեսը,” *Armenpress*, 7 Ekim 2024, <https://armenpress.am/hy/article/1201719>.

54 *Armenpress*, “Արցախյան 44-օրյա պատերազմը.”

kalıcılaştırılması hedeflenmiştir. Bu çaba, Fairclough'un söylemin toplumsal hafıza üretimindeki rolüne dair vurgusunu destekler niteliktedir: medya yalnızca bugünü anlatmaz, geleceğin kolektif hatırlama biçimlerini de biçimlendirir.⁵⁵

Diğer haberlerde de anayasa reformu ve Karabağ'ın hukuki statüsüne ilişkin resmi açıklamalar ise savaşın yalnızca askeri değil, siyasi ve hukuki düzlemde de bir yeniden kurulum süreci başlattığına işaret etmektedir.⁵⁶ Burada hedeflenen, hem iç kamuoyuna reformist bir yönelimin mesajını vermek hem de uluslararası düzeyde meşru bir yeniden yapılanma zemini hazırlamaktır.

Bu haberlerin ortak özelliği, savaş sonrası belirsizliği bir “yeni başlangıç” retoriğiyle harmanlamaları ve ulusal anlatıyı geçmişin acılarını bugünün direncine ve geleceğin umuduna bağlamalarıdır. Dolayısıyla bu dönemde hükümet yanlısı medya söylemi, “egemen söylemi güçlendirme” ve “karşıt sesleri sınırlandırma” işlevini sürdüren bir çerçevede şekillenmiştir. Bu çerçeve, yenilginin kolektif hafızada “kalıcı kayıp”tan ziyade “ertelenmiş mücadele” olarak kodlanmasına hizmet etmektedir.

Muhalif Medyada Savaşın Sorgulanması ve Hükümet Eleştirisi

II. Karabağ Savaşı süresince ve sonrasında Ermenistan'daki muhalif medya organları, savaşın gerekçeleri, seyri ve sonuçları konusunda hükümet yanlısı söylemden radikal biçimde ayrışan bir tutum benimsemiştir. Muhalif yayın organları, savaşın kaçınılmaz olmadığını ileri sürerek özellikle Başbakan Nikol Paşinyan'ın stratejik öngörüsüzlüğünü, dış politikadaki yalnızlaştırıcı tercihlerini ve ulusal güvenliği sağlama konusundaki yetersizliklerini eleştiri odağına yerleştirmiştir. Bu eleştiriler yalnızca savaş süreciyle sınırlı kalmamış; aynı zamanda ateşkes sonrası dönemde giderek derinleşen toplumsal travma, siyasi meşruiyet krizi ve yönetsel beceri eksikliği bağlamında da sürdürülmüştür.

55 Fairclough, *Language and Power*.

56 “Կմտնենք Իսրայելի, ինչպես ստանք Ղարաբաղ. Էրդողանի սպառնալիքն ու դրա արձագանքները,” *Panorama*, 29 Temmuz 2024, <https://www.panorama.am/am/news/2024/07/29/%D4%B7%D6%80%D5%A4%D5%B8%D5%B2%D5%A1%D5%B6-%D5%BD%D5%BA%D5%A1%D5%BC%D5%B6%D5%A1%D5%AC%D5%AB%D6%84/3034496>; “Լեւոնայի Ղարաբաղ վերադարձի հնարավորություն եղել է և կա. Ջախարովա,” *Panorama*, 16 Ekim 2024, <https://www.panorama.am/am/news/2024/10/16/%D5%82%D5%A1%D6%80%D5%A1%D5%A2%D5%A1%D5%B2-%D4%B6%D5%A1%D5%AD%D5%A1%D6%80%D5%B8%D5%BE%D5%A1/3066293>.

Muhalefet medya söylemi, yalnızca hükûmete karşı bir muhalefet refleksi değil; aynı zamanda savaşın toplumsal maliyetini görünür kılmaya yönelik bir anlatı pratiği olarak işlev görmüştür. Bu yönüyle, söylemin amacı yalnızca bilgi vermek değil, kamuoyunun duygusal tepkilerini şekillendirmek ve siyasi mobilizasyonu teşvik etmektir. Hükûmet yanlısı medyada olduğu gibi burada da savaş yalnızca fiziksel çatışmaların değil, ideolojik mücadelelerin yürütüldüğü bir söylem alanı hâline gelmiştir.⁵⁷ Buna göre muhalif medya, savaş sürecini ve sonuçlarını “sorumluluk atfetme”, “yenilginin tanımlanması” ve “alternatif çözüm yolları” gibi çerçeveler üzerinden yeniden anlamlandırmaktadır.

Bu bağlamda, muhalefet yanlısı medya organlarının savaş sürecine ilişkin yaklaşımı dört ana tematik hatta yoğunlaşmıştır:

- Paşinyan'ın stratejik başarısızlığı ve buna bağlı olarak geliştirilen ihanet söylemi,
- Savaşın halk üzerindeki travmatik etkilerinin ve moral çöküşünün görünür kılınması,
- Uluslararası desteğin sağlanamaması ve diplomatik izolasyonun eleştirisi,
- Savaş dışı çözüm yollarına yönelik alternatif önerilerin kamuoyuna sunulması.

Bu dört söylem alanı, savaşın yalnızca bir dış politika meselesi değil, aynı zamanda iç siyaset ve toplumsal hafıza açısından da bir kırılma anı olarak kodlanmasına zemin hazırlamıştır. Dolayısıyla muhalif medya, Karabağ yenilgisini “politik bir hesap verme” ve “rejim krizi” çerçevesinde tartışmaya açmaktadır. Aşağıdaki alt başlıklarda, bu temaların medya metinleri üzerinden nasıl inşa edildiği detaylı biçimde analiz edilecektir.

Paşinyan'ın Stratejik Başarısızlığı ve İhanet Söylemi

İkinci Karabağ Savaşı sürecinde ve sonrasında muhalif basın, Başbakan Nikol Paşinyan'ın izlediği politikaları yalnızca stratejik bir başarısızlık olarak değil, aynı zamanda “vatana ihanet” düzeyinde bir zaaf olarak değerlendirmiştir.

⁵⁷ Fairclough, *Language and Power*; van Dijk, *Ideology*.

Savaşın planlama ve yönetiminde yapılan hatalar, halkı felakete sürükleyen bilinçli tercihler olarak sunulmuş; Paşinyan yönetimi Ermenistan'ın çıkarlarını göz ardı etmekle, hatta kasıtlı olarak zarar vermekle itham edilmiştir. Bu söylem, liderliğin kişiselleştirilerek “yenilginin baş sorumlusu” olarak çerçevelenmesiyle sonuçlanmaktadır.

Savaşın henüz başlangıcında haberlerdeki milli birlik vurgusu dikkat çekerken savaşın ilan edildiği gün Robert Koçaryan, Türkiye'nin siyasi/askerî desteğiyle Azerbaycan'ın “silah zoruyla çözüm” aradığını vurgularken ulusal seferberlik çağrısı yapmıştır.⁵⁸ Cephedeki yıkımın ortasında ise Mikael Melkumyan, çatışmayı “topraklar için bir savaş değil, Ermeni halkının hayatta kalma mücadelesi” olarak tanımlamıştır.⁵⁹ Ancak haber dili kısa sürede değişmiş ve süreçten Paşinyan sorumlu tutularak eleştirel dil hâkim hale gelmiştir. Bu dönüşüm, başlangıçta birlik çağrılılarıyla kurulan çerçevenin hızla “yanlış liderlik” ve “stratejik hata” çerçevesine evrilmesine işaret etmektedir. Bu bağlamda, ateşkes ilanını bizzat Paşinyan'ın “çok acı verici ama zorunlu bir karar” olarak duyurması, muhalif söylemde “teslimiyet” imgesiyle birleşmiştir.⁶⁰ Savaş sonrası dönemde eski parlamento yetkilisi Ara Sagatelyan'ın “kimse savaş istemiyor ama hükûmet ne yapacağını bilmiyor” eleştirisi⁶¹ ve Vitali Balasanyan'ın “savaşı önleyebildik; yanlış politika savaşa yol açtı” vurgusu⁶² bu çerçeveyi kalınlaştırmıştır.

Başka bir yazıda Levon Zurabyan, 2019-2020 yıllarında AGİT Minsk Grubu'nun sunduğu çözüm belgelerinin Paşinyan tarafından tartışılmadan reddedildiğini, bu nedenle ülkenin “yıkıcı bir savaşa” sürüklendiğini iddia etmiştir. Aynı haberde, Paşinyan'ın Artsakh'ın (Karabağ) kaybı ve Ermenistan'ın bağımsızlığının tehlikeye atılması yönündeki sorumluluğunu

58 “Այսօր թշնամին կրկին պատերազմ է սանձազերծել Արցախի դեմ. Ռոբերտ Քոչարյան,” *Past.info*, 27 Eylül 2020.

59 “Մա այլևս պատերազմ չէ տարածքների համար, այլ հայ ժողովրդի պայքարն է հանուն գոյատևման. Միքայել Մելքունյան,” *Past.info*, 21 Ekim 2020.

60 “Անձամբ իմ եւ բոլորիս համար չափազանց ծանր որոշում եմ կայացրել.Ռուսաստանի եւ Ադրբեջանի նախագահների հետ դարաբաղյան պատերազմը ժամը 01.00-ից դադարեցնելու մասին հայտարարություն եմ ստորագրել. Փաշինյան,” *Past.info*, 11 Ekim 2020.

61 “Ոչ ոք պատերազմ չի ուզում.,” *Past.info*, 27 Kasım 2011, https://www.pastinfo.am/hy/news/2020/11/27/%D5%88%D6%80%D6%87%D5%A7-%D5%B4%D5%A5%D5%AF%D5%A8-%D5%BA%D5%A1%D5%BF%D5%A5%D6%80%D5%A1%D5%A6%D5%B4-%D5%B9%D5%AB-%D5%B8%D6%82%D5%A6%D5%B8%D6%82%D5%B4-%D4%B1%D6%80%D5%A1-%D5%8D%D5%A1%D5%B2%D5%A1%D5%A9%D5%A5%D5%AC%D5%B5%D5%A1%D5%B6/1102753_

62 “ՀՀ-ի վարած սխալ քաղաքականության հետևանքով Ադրբեջանի կողմից կյանքի կոչվեց պատերազմ. Վիտալի Բալասանյան,” *Past.info*, 28 Aralık 2020.

gizlemek için tarihi çarpıttığı, ulusal değerleri kendi kurtuluşu için feda etmeye hazır olduğu ileri sürülmüştür.⁶³

Benzer biçimde, Eski Savunma Bakan Yardımcısı Artak Zakaryan'ın kaleme aldığı yazıda, Ermenistan halkına iki seçenek sunulmaktadır: “Ya savaş seçin ya da Nikol'un istifasını. Bugün üçüncü bir seçenek yok.” Zakaryan, bu durumu Paşinyan'ın halka dayattığını iddia ederken, mevcut hükûmeti “kanlı ve hain vekâletler” ile ilişkilendirmiş, savaş tehdidinin Paşinyan'ın varlığı nedeniyle devam ettiğini belirtmiştir.⁶⁴

Bu haberler bütününde Paşinyan'a yöneltilen eleştiriler, teknik eksiklik ya da siyasi kusurların ötesine geçerek liderliğini ulusal felaketin başlıca sorumlusu olarak resmetmiş; savaşın hem sebebi hem de sonucu olarak kişiselleştirilmiş bir lider eleştirisi geliştirilmiştir. Böylece muhalif medya söyleminde, Karabağ yenilgisi “kişisel liderlik krizi” ve “ihamet” çerçevesi altında yorumlanmış; kamuoyunda Paşinyan karşıtı siyasal mobilizasyonu besleyen güçlü bir anlatı üretilmiştir.

Savaşın Halk Üzerindeki Travmatik Etkileri ve Moral Çöküş

İkinci Karabağ Savaşı'nın ardından muhalif medya yalnızca siyasi sorumluluk tartışmalarıyla yetinmemiş, aynı zamanda savaşın halk üzerinde yarattığı ağır psikolojik ve toplumsal yıkımı da ön plana çıkarmıştır. Savaşın yalnızca cephede değil, gündelik yaşamda da izler bıraktığı; özellikle çocuklar, kayıp yakınları ve cephe gerisindeki halk üzerinde derin travmalar oluşturduğu dile getirilmiştir. Bu söylem hattı, hükûmetin savaşa hazırlıksızlığı ve güvenlik zaaflarının, halkın moral direncini kırdığı ve devlet-toplum ilişkilerinde ciddi bir meşruiyet krizi yarattığı yönündedir. Bu çerçevede halk, savaşın edilgen mağduru olarak temsil edilmekte; hükûmet ise bu mağduriyetin başlıca faili konumuna yerleştirilmektedir.

Bu bağlamda, Ara Sagatelyan'ın ateşkesten sonraki ifadeleri açıkça halkta oluşan çaresizlik duygusunu yansıtmaktadır. Sagatelyan, savaş sonrasında bile insanların ölmeye devam ettiğini belirterek devletin koruyucu işlevini

63 “Փաշինյանը հրաժարվել է քննարկել այդ փաստաթուղթը, մեզ ներքաշել կործանարար պատերազմի մեջ. Լևոն Չուրպյան,” *Hayeli*, 17 Kasım 2023, <https://hayeli.am/?p=735970&l=am>.

64 “Ընտրել ‘ք’ կամ պատերազմ, կամ Նիկոլի հրաժարական. Երրորդ տարբերակ՝ այսօր չկա. Արտակ Չաքարյան,” *Hayeli*, 22 Şubat 2024, <https://hayeli.am/?p=745818&l=am>.

yitirdiğini vurgulamaktadır: “Savaş bittikten sonra bile çocuklarımızın, soydaşlarımızın, dostlarımızın öleceğini vurguladı. Hükûmetin gücü yetmiyor, ne yapacaklarını bilmiyorlar.”⁶⁵ Bu ifade, halkın yalnız bırakıldığı algısını güçlendirmiş ve hükûmetin güvenlik sağlama kapasitesine yönelik ciddi bir eleştiri sunmuştur. Milletvekili Melkumyan da Ermeni halkının “hayatta kalma mücadelesi” olarak tanımladığı savaşın, sivil kayıplar, kültürel yıkım ve insansız hava araçlarıyla yürütülen mücadelenin yarattığı psikolojik baskıyı ön plana çıkartmıştır.⁶⁶

Savaşın hafıza boyutu da, Stepanakert anıt alanındaki 34. yıl töreni gibi ritüellerle canlı tutulmaya çalışılmış ve anma kaybın ve direncin birlikte kodlandığı sembolik sahnelere dönüştürülmüştür.⁶⁷ Artur Kaçıkyan tarafından kaleme alınan yazıda ise, AB gözlemcilerinin pasifliği eleştirilirken, halkın yalnızlığa terk edildiği yönündeki toplumsal algı güçlü biçimde işlenmiştir: “AB gözlemcileri Karabağ’dan Goris’e kadar 120.000 Ermeni’nin etnik temizliğine tanık olduklarında ne yaptılar? Bu kadar büyük bir yıkım karşısında halkımıza ne söyleyeceğiz?”⁶⁸ Bu sorular aracılığıyla sadece dış aktörlere değil, aynı zamanda kendi hükûmetine duyulan güvensizlik de dile getirilmiştir.

Eski Savunma Bakan Yardımcısı Artak Zakaryan, halkın yeniden bir savaş travması yaşamakta olduğunu belirtmiş ve bunun sorumlusunun doğrudan hükûmet olduğunu öne sürmüştür: “Nikol’un izlediği politika doğrudan yeni bir savaşa yol açmaktadır. Çocuklarımızın gözlerinin içine bakarak kendinize cevap verin.”⁶⁹ Bu cümleler, kamuoyundaki endişeyi dramatize ederken, halkın hükûmete olan güven kaybını ve psikolojik yükünü yansıtan güçlü bir siyasi söylem örneğidir.

Tüm bu örnekler, muhalif basının yalnızca hükûmeti hedef almakla kalmayıp, savaşın toplum üzerindeki yıkıcı etkilerini de görünür kılmaya çalıştığını ortaya koymaktadır. Paşinyan hükûmetinin halkın güvenliğini sağlayamaması, bu

65 Past.info, “Ոչ ո�ք պատերազմ չի ուզում:”

66 Past.info, “Մա այլևս պատերազմ.”

67 “Ղարաբաղյան շարժման 34-րդ տարեդարձին նվիրված փոքրադասարանների կազմակերպման պետական հանձնաժողովը այցելել է Ստեփանակերտի քաղաքային հուշահամալիր,” *Hetq*, 13 Şubat 2022, <https://www.hetq.am/hy/article/141112>.

68 “Ի՞նչ արեցին ԵՄ դիտորդները, երբ ականատես եղան Ղարաբաղից Գորիսով 120 հազար հայերի էթնիկ գտումների. Արթուր Խաչիկյան,” *Hayeli*, 16 Mart 2024, <https://hayeli.am/?p=748450&l=am>.

69 Hayeli, “Ընտրել ‘ք’ կամ պատերազմ.”

söylemde yalnızca yönetsel bir zaaf değil, aynı zamanda ahlaki bir başarısızlık olarak da sunulmaktadır. Bu anlatılar, “travma ve moral çöküş” çerçevesi aracılığıyla rejim değişikliği çağrılarını meşrulaştıran bir zemin üretmektedir.

Uluslararası Desteksizlik ve Diplomatik Başarısızlık Eleştirisi

İkinci Karabağ Savaşı sırasında ve sonrasında muhalif medya, savaşın yalnızca iç politik yönlerini değil, aynı zamanda Ermenistan'ın dış politika kapasitesini ve uluslararası sistemdeki konumunu da eleştirel bir çerçevede değerlendirmiştir. Bu bağlamda, hükûmetin etkili bir diplomatik strateji geliştiremediği, uluslararası toplum nezdinde yalnızlaştırıldığı ve bu durumun savaşın gidişatını doğrudan olumsuz etkilediği yönünde güçlü bir söylem inşa edilmiştir. Bu söylem, hükûmetin dış politikadaki tercihlerini “diplomatik başarısızlık” çerçevesine yerleştirmektedir.

27 Kasım 2020 tarihli haberdeki Levon Zurabyan'a atfedilen ifadelerde, Başbakan Paşinyan'ın uluslararası diplomasi kanallarını bilinçli olarak dışladığı ve bu tutumunun “ihamet” boyutuna varan stratejik bir hataya dönüştüğü vurgulanmıştır. Zurabyan, Paşinyan'ın Minsk Grubu'nun çözüm tekliflerini reddederek, Ermenistan'ı yalnızlığa ve yenilgiye sürüklediğini savunmuştur.⁷⁰ Olaf Scholz'un çözüm çerçevesini açık biçimde “Ermenistan ve Azerbaycan'ın toprak bütünlüğü” ilkesine dayandırması (ve güvenlik garantisi vurgusuna rağmen bu çerçevede kalması), muhalif medyada Ermeni pozisyonunu zayıflatan dış yönelimlerin bir göstergesi gibi sunulmuştur.⁷¹

Sergey Gazaryan, sorunun asla “Azerbaycan'ın iç meselesi” olmadığını; Minsk formatı ve uluslararası güvencelerin zorunluluğunu hatırlatarak hükûmeti uluslararası politikada daha etkin davranmaya çağırmıştır.⁷² Thomas de Waal, 2024'te Batı kanallarının durakladığını, sürecin ikili mecraaya kaydığını ve Erivan'ın asimetrik masada baskı altında kaldığını belirtirken⁷³ aynı dönemde Rus barış gücünün Karabağ'dan çekilmesi ve sınır hattında AB misyonunun

70 Past.info, Ոչ ո� պատերազմ չի ուզում: “.

71 “Ղարաբաղյան հակամարտության կարգավորումը պետք է իրականացվի Հայաստանի ու Ադրբեջանի տարածքային ամբողջականության սկզբունքի հիման վրա. Օլաֆ Շոլց,” *Hetq*, 13 Mart 2023, <https://www.hetq.am/hy/article/154112>.

72 “«Ադրբեջանա-ղարաբաղյան հակամարտությունը երբեք չի դիտարկվել որպես Ադրբեջանի ներքին գործ». Սերգեյ Ղազարյան,” *Past.info*, 20 Nisan 2023, <https://www.pastinfo.am/hy/news/2023/04/20/Ofi3knthm/1565345>.

73 “2024-ը՝ Ադրբեջանի և Հայաստանի միջև պատերազմի, թե՞ խաղաղության տարի. Թոմաս դե Վաալ,” *Hayeli*, 15 Şubat 2024, <https://hayeli.am/?p=745136&l=am>.

genişletilmesi, Moskova–Tahran’ı rahatsız eden, Bakü’nünse kendi ajandasına göre okuduğu bir jeopolitik kayma olarak yansıtılmıştır.⁷⁴

Rus makamlarından gelen açıklamalar da bu bakış açısını güçlendirmiştir. Zakharova, savaş suçları iddialarının soruşturulmasını ve insani başlıkların uygulanmasını isterken,⁷⁵ Zatulın ise “Karabağ’ı Rusya teslim etti demek yanlış, ama 2020’de savaşı önlemek için her şeyi yaptığımızı da söyleyemem.” diyerek hem Moskova’nın hatalarını kabul etmiş hem de Paşinyan’ın 2022 Prag beyanında Karabağ’ı fiilen Azerbaycan’ın parçası olarak tanıdığı tezini vurgulamıştır.⁷⁶ Ayrıca, yayımlanan bir analizde, AB gözlemcilerinin Karabağ’da yaşananlara pasif kalması üzerinden Batı dünyasına yönelik ciddi eleştiriler yöneltilmiş, ancak asıl sorumluluğun Ermenistan hükûmetinin yetersiz diplomatik çabalarında olduğu belirtilmiştir. “Eğer bu süreç yönetilebilseydi 120 bin Ermeni bu kadar kolay yalnız kalmazdı.” ifadesiyle, hükûmetin dış destek arayışlarının başarısız olduğu dile getirilmiştir.⁷⁷

Öte yandan, yayımlanan bir yorumda, savaş sürecinde Gürcistan’ın izlediği dengeli dış politika ile Ermenistan’ın yalnızlaşması karşılaştırılmış; bu örnek üzerinden Paşinyan yönetiminin diplomatik esneklikten yoksun olduğu ve bölgesel ittifaklar kurmakta başarısız kaldığı öne sürülmüştür. Haberde şu ifadelere yer verilmiştir: “Gürcistan’ın tutumu pasif ama öngörülebilirdi. Ermenistan ise kendi pozisyonunu bile anlatamadı.”⁷⁸ Başka bir haberde ise Avrupa Konseyi Parlamenterler Meclisi Üyesi Armen Gevorgyan’ın açıklamalarına yer verilmiştir. Gevorgyan, Avrupa Konseyi’nin Ermeni mültecilere dair somut bir girişimde bulunmadığını belirtmiş; fakat bu boşluğun sorumlusunun yine Paşinyan hükûmetinin zayıf diplomatik girişimleri olduğunu ima etmiştir.⁷⁹

74 “Լեռնային Ղարաբաղ. Ռուս խաղաղապահների փոխարեն ԵՄ առաքելություն,” *Hayeli*, 17 Nisan 2024, <https://hayeli.am/?p=752065&l=am>.

75 “Պեոք է պարզել՝ արդյո՞ք Ղարաբաղյան վերջին պատերազմում կատարվել են պատերազմական հանցագործություններ. Ձախարովա,” *Hayeli*, 6 Ekim 2022, <https://hayeli.am/?p=691347&l=am>.

76 “Ասել, որ Ռուսաստանը հանձնել է Ղարաբաղը, սուտ է, բայց չեմ կարծում, որ 2020-ին մենք ամեն ինչ արեցինք պատերազմը կանխելու համար. Ձատուլին,” *Hayeli*, 9 Temmuz 2024, <https://hayeli.am/?p=761577&l=am>.

77 *Hayeli*, “Ի՞նչ արեցին ԵՄ դիտորդները.”

78 “Հայաստանի կողմից համապատասխան աշխատանք չի տարվում միջազգային պատշաճ օժանդակություն ստանալու ուղղությամբ. Գեղամ Ստեփանյան,” *Past.info*, 27 Mart 2024, <https://www.pastinfo.am/hy/news/2024/03/27/lloq8tkix/1737534>.

79 “Հրապարակվել է «Արցախ/Լեռնային Ղարաբաղ. էթնիկ զտման դեպքի ուսումնասիրություն» զեկույցը,” *Past.info*, 28 Ağustos 2024, <https://www.pastinfo.am/hy/news/2024/08/28/plu-0e2qqo/1817175>.

Bu haberlerin ortak noktası, hükûmetin uluslararası ilişkilerdeki yalnızlığını, savaşın sonucu üzerinde etkili bir faktör olarak göstermesi ve halkta “desteksiz bırakılma” duygusunu pekiştirmesidir. Ayrıca, bu söylem Paşinyan’ın liderliğinin yalnızca iç politik değil, küresel düzeyde de başarısız olduğunu gösterme amacı taşımaktadır. Dış politikanın ihmal edilmesi ve stratejik müttefiklerle ilişkilerin zayıflatılması, muhalefet tarafından hem savaşın kaybedilmesinin hem de ulusal onurun zedelenmesinin nedeni olarak kodlanmıştır. Böylece “uluslararası desteksizlik” çerçevesi, iç politik rejim eleştirisiyle birleşen bir meşruiyet sorgulaması üretmektedir.

Barışçıl Seçeneklerin Görmezden Gelinmesi ve Muhalefetin Diploması Çağrısı

II. Karabağ Savaşı süresince ve sonrasında muhalif basın, yalnızca askeri başarısızlıkları değil, aynı zamanda savaşın alternatif diplomatik yollarla önlenebileceğini sıkça dile getirmiştir. Hükûmetin barışçıl çözüm yollarını devre dışı bırakmasını sert biçimde eleştiren bu söylem, özellikle Paşinyan yönetiminin savaşı “kaçınılmaz” olarak sunduğu anlatının karşısında konumlanmıştır. Bu söylem hattı, savaş kararını “siyasi tercih” olarak çerçeveleyerek, kaçınılmazlık iddiasını sorgulamaktadır.

Buna göre, Rusya Dışişleri Bakanı Lavrov’un aktardığı diplomatik çözüm önerileri üzerinden, savaş öncesinde Moskova’da müzakere masasında gündeme gelen ve AGİT Minsk Grubu çerçevesinde hazırlanan barış planlarının “aktif olarak tartışıldığı” belirtilmektedir.⁸⁰ Bu haber, diplomatik alternatiflerin mevcut olduğunu, fakat siyasi iradenin bunları kullanmaktan imtina ettiğini ima etmektedir. Başka bir haberde de dönemin Cumhurbaşkanı Armen Sarkisyan, nihai bir çözümün ancak müzakereyle mümkün olacağını belirtmiş; “her iki tarafın da kabul edebileceği bir çözüm” çağrısında bulunmuştur.⁸¹ Diplomasinin ön plana çıkartılması ile kabul edilebilir çözümün mümkün olduğu vurgusu ön plana çıkartılmıştır.

80 “Ղարաբաղյան հիմնահարցի կարգավորման Մոսկվայում առաջարկված տարբերակներն ակտիվորեն քննարկվում են. Լավրով,” *Hetq*, 21 Nisan 2020, <https://www.hetq.am/hy/article/116239>.

81 “Ղարաբաղյան պատերազմը երբեք կրոնական պատերազմ չի եղել. նախագահ Արմեն Սարգսյանի հարցազրույցը ArabNews-ին,” *Hetq*, 24 Aralık 2021, <https://www.hetq.am/hy/article/139397>.

Eski parlamento yetkilisi Ara Sagatelyan “kimse savaş istemiyor” ifadesiyle, savaş kararının halkın ortak talebini yansıtmadığını, aksine diploması yolunun tercih edilebileceğini dile getirirken Paşinyan’ın “belgeyi iptal ederse savaşın devam edeceği” yönündeki söylemi, muhalefet tarafından manipülatif bir retorik olarak değerlendirilmiştir.⁸² Ayrıca muhalif siyasetçi Levon Zurabyan, Paşinyan’ın barış belgelerini tartışmayı reddettiğini ve bunun Ermenistan’ı “yıkıcı bir savaşa sürüklediğini” ifade etmiştir.⁸³ Bu açıklama, savaşın başlamasını hükûmetin bilinçli biçimde diploması yerine askeri çözümü tercih etmesine bağlamaktadır. Vitaliy Balasanyan ise savaşın hükûmetin “yanlış politikalarının” sonucu olduğunu ve savaşın önlenebileceğini belirtmiştir.⁸⁴ Bu ifade de savaşın kaçınılmaz olmadığını ve diplomatik bir alternatifin mümkün olduğunu açık biçimde göstermektedir.

Bu haberlerin ortak noktasında, savaşın zorunluluk değil, tercihle başlatılmış olduğu tezi yer almaktadır. Muhalif medya, hem iç hem dış kamuoyuna, savaşın alternatif çözüm yollarının göz ardı edildiğini göstermek için bu söylemi sistematik biçimde üretmiştir. Böylece, hükûmetin “milli güvenlik” gerekçesiyle meşrulaştırmaya çalıştığı savaş kararı, muhalefet tarafından sorumluluk, beceri ve vizyon eksikliğiyle ilişkilendirilmiştir. Bu çerçeve, barışçıl seçeneklerin bilinçli biçimde devre dışı bırakıldığı ve hükûmetin savaş tercihinin siyasal bir hata olduğu yönündeki algıyı güçlendirmektedir. Diploması çağrıları, yalnızca barışı savunmakla sınırlı kalmamış, aynı zamanda mevcut yönetimin meşruiyetini sorgulayan bir stratejik söylem olarak da işlev görmüştür.

Muhalif Söylemde Rejim Eleştirisi: Paşinyan Yönetiminin Meşruiyet Sorunu

Ermenistan’daki muhalif medya organlarında yer alan haberler, özellikle 2020 sonrası gelişmeler bağlamında Başbakan Nikol Paşinyan yönetimini doğrudan hedef alan yoğun bir rejim eleştirisi içermektedir. Bu söylemsel çerçeve, yalnızca Karabağ savaşının kaybı veya diplomatik başarısızlıklarla sınırlı kalmayıp, Paşinyan’ın liderliğini, devletin egemenliğini ve ulusal güvenliği tehlikeye atan bir unsur olarak konumlandırmaktadır. Bu kapsamda, Paşinyan yönetimi “istikrarsızlık üreten rejim” çerçevesi altında temsil edilmektedir.

82 Past.info, “Ոչ ո�ք պատերազմ չի ուզոււմ:”

83 Hayeli, “Փաշինյանը հրաժարվել է.”

84 Past.info, “ՀՀ-ի վարած սխալ.”

Hayeli, Past.info ve Hetq gibi yayın organlarında yer alan içerikler, Paşinyan iktidarının Karabağ'daki Ermenilerin güvenliğini sağlayamaması, Ermenistan topraklarının Azerbaycan'a karşı savunulmasındaki yetersizlik ve dış politikadaki yönsüzlük nedeniyle rejim krizine yol açtığını vurgulamaktadır. Örneğin Savunma Bakan Eski Yardımcısı Artak Zakaryan, halkın “ya savaş ya da Paşinyan’ın istifası” ikilemiyle karşı karşıya bırakıldığını iddia ederek, mevcut hükûmetin varlığının doğrudan bir güvenlik tehdidine dönüştüğünü ifade etmiştir.⁸⁵

Benzer biçimde Levon Zurabyan, Paşinyan’ın 1996 Lizbon Zirvesi sonrası diplomatik seçenekleri reddettiğini ve Karabağ’ı Azerbaycan’ın parçası olarak tanıyarak hem “etnik temizlik” riskini doğurduğunu hem de Ermenistan’ın bağımsızlığını zayıflattığını ileri sürmektedir. Zurabyan’a göre, hükûmetin barışı sağlayamayıp aksine daha büyük bir teslimiyeti meşrulaştırmaya çalışması, iktidarın meşruiyet temellerini sorgulatmaktadır.⁸⁶ Varujan Gegamyan da Türkiye ve Azerbaycan’ın olası ortak saldırılarına zemin hazırlayan jeopolitik koşulların, Ermenistan yönetiminin iradesizliğinden kaynaklandığını belirtmekte; rejimin tepkisizliğini bir “teslimiyet politikası” olarak aktarmaktadır.⁸⁷ Bu söylemde Paşinyan yalnızca zayıf değil, aynı zamanda kasıtlı olarak Ermenistan’ın çöküşüne hizmet eden bir aktör olarak sunulmaktadır.

Zatulin’in “Rusya Karabağ’ı teslim etmedi” savunusunu, Paşinyan’ın Prag beyanındaki tutumunu hatırlatarak yapması, muhalif söylemde “yanlış dış yönelim ve hatalı beyanlarla meşruiyet erozyonu” tezini beslerken;⁸⁸ jeopolitik düzlemde Rus barış gücünün çekilmesi–AB misyonunun genişlemesi eksenini,⁸⁹ muhalif medyada “Batı’ya tek yanlı yaslanma” ve “Moskova ile köprüleri yakma” şeklinde okunurken; diaspora iş çevrelerinden Samvel Karapetyan’ın “Ermeni–Rus ekonomik/siyasal diyalogu olmazsa olmaz” vurgusu bu argümanı iç aktörlerle desteklemiştir.⁹⁰

85 Hayeli, “Ընտրել ‘ք’ կամ պատերազմ.”

86 Hayeli, “Փաշինյանը հրաժարվել է.”

87 “Բավական մեծ է հավանականությունը, որ առաջիկա օրերին Ադրբեջանը և Թուրքիան լայնածավալ պատերազմ կսկսեն ՀՀ-ի դեմ. Վարուժան Գեղամյան,” *Hayeli*, 5 Eylül 2023, <https://hayeli.am/?p=727553&l=am>.

88 Hayeli, “Ասել, որ Ռուսաստանը.”

89 Hayeli, “Լեռնային Ղարաբաղ.”

90 “Ռուսաստանի հայերը խորապես անհանգստանում են և կանգնած են դարաբաղի եղբայրների կողքին. Մամվել Կարապետյան,” *Hayeli*, 25 Mayıs 2024, <https://hayeli.am/?p=756496&l=am>.

Muhalef basında yer alan bu söylemler, hükûmetin dış politikasını “Batı’ya teslimiyet” ve “Rusya ile köprülerin atılması” şeklinde tanımlarken, bu tercihin Ermenistan’ı yalnızlaştırdığını ve savunmasız bıraktığını iddia etmektedir. Nitekim Artur Haçikyan gibi yorumcular, Batı destekli gözlem misyonlarını da eleştirerek, Ermenistan yönetiminin bu yapılarla halkın yaşadığı trajediler arasında sahici bir ilişki kuramadığını belirtmektedir.⁹¹

Tüm bu değerlendirmeler ışığında, Paşinyan yönetimi muhalif söylemde meşruiyetini yitirmiş, işlevsiz ve hatta halkın varlığına yönelik bir tehdit unsuru haline gelmiş bir rejim olarak betimlenmektedir. Bu anlatılar yalnızca siyasal bir başarısızlığı değil, ulusal kimlik ve varoluş üzerinden bir ihanet söylemini de beraberinde taşımaktadır. Sonuç olarak muhalif medya diskurunda Karabağ yenilgisi, “rejim krizi ve meşruiyet erozyonu” çerçevesi içinde okunmakta; savaş kaybı devletin sembolik ve fiziksel çöküşüyle özdeşleştirilmektedir.

Sonuç ve Tartışma

Bu çalışma, II. Karabağ Savaşı sürecinde ve sonrasında Ermenistan’daki hükûmet yanlısı ve muhalif medya organlarının söylemlerini karşılaştırmalı olarak ele alarak, savaşın yalnızca askeri bir çatışma değil; aynı zamanda siyasal meşruiyet, toplumsal hafıza ve ulusal kimlik mücadelesi bağlamında yeniden üretildiğini göstermiştir. Çalışmanın bulguları, çerçeveleme yaklaşımının sunduğu problem tanımlama, sorumluluk atfetme ve ahlaki değerlendirme işlevlerinin her iki medya grubunda farklı biçimlerde işletildiğini ortaya koymaktadır.

Hükûmet yanlısı medya, savaşın meşrulaştırılması, ulusal birlik vurgusu ve lider figürünün idealize edilmesi üzerinden işlev görmüştür. Paşinyan’ın direnişin sembolü olarak sunulması, uluslararası komplo anlatıları ve moral yükseltici dil, yalnızca savaşın seyrine dair bilgilendirme değil, aynı zamanda kolektif dayanıklılığı pekiştiren ideolojik stratejiler üretmiştir. Bu çerçeve, savaş sonrası dönemde de travmayı yumuşatmaya, yenilgiyi “geçici kayıp” olarak yeniden kodlamaya ve hükûmetin siyasal meşruiyetini sürdürmeye dönük bir anlatı üretimiyle devam etmiştir. Bu söylemsel pratikler, savaşın olduğunu olduğundan daha yönetilebilir, anlamlandırılabilir ve ulusal onurla ilişkilendirilebilir kılmayı amaçlayan bir çerçeveye işaret etmektedir.

91 Hayeli, “Ինչ արեցին ԵՄ դիտորդները.”

Muhalefet medya ise, savaşın stratejik hazırlıksızlıkla başlamış olduğu, diplomatik yolların bilinçli olarak dışlandığı ve savaşın ağır toplumsal maliyetinin hükümet politikalarının sonucu olduğu tezleri etrafında şekillenmiştir. “İhanet” söylemi, travmatik etkilerin görünür kılınması, uluslararası desteksizlik vurgusu ve diplomasi çağrıları, muhalif basında yalnızca bir siyasal eleştiri değil, aynı zamanda hükümetin meşruiyetini sorgulayan rejim karşıtı bir çerçeve inşa etmiştir. Bu söylem, Paşinyan yönetimini ulusal varlığa yönelik bir tehdit olarak konumlandırmış ve siyasal muhalefeti toplumsal bir direniş söylemiyle bütünleştirmiştir. Dolayısıyla muhalif medya, savaş sonucunu hükümetin sorumluluğunda kişiselleştirerek, yenilgiyi liderlik krizi ve rejim sorunu olarak yeniden tanımlamıştır.

Kuramsal düzeyde, çalışma van Dijk'in ideoloji-söylem ilişkisi ve Entman'ın çerçeveleme yaklaşımıyla uyumlu biçimde, medya organlarının aktör temsilleri, yüklemeleri ve ahlaki değerlendirmeler yoluyla kamusal gerçekliği yeniden kurduğunu ortaya koymuştur. Hükümet yanlısı basın, çatışmayı “sıfır toplamlı” bir mücadele olarak sunarken; muhalif basın, diplomasi ve alternatif çözüm yollarını görünür kılmaya çalışmıştır. Ancak her iki tarafta da duygusal, kutuplaştırıcı ve mobilize edici söylemler baskın olmuş; çatışma dönüştürücü ilkeler sınırlı bir biçimde az görünür olmuştur.

Bu bulgular, Ermenistan mediasının II. Karabağ Savaşı bağlamında yalnızca bilgi aktaran bir araç değil; siyasal kutuplaşmayı yeniden üreten, toplumsal travmayı şekillendiren ve meşruiyet tartışmalarını derinleştiren bir aktör olduğunu göstermektedir. Medya, savaşın aktüel tanığı olmanın ötesinde, geleceğin toplumsal hafızasını kuran başlıca alanlardan biri olarak işlev görmüştür. Bu yönüyle, savaş söylemleri yalnızca güncel siyasal pozisyonları yansıtmakla kalmamış, aynı zamanda ulusal kimlik anlatılarının uzun vadeli hatırlanma biçimlerini de kalıcılaştırmıştır.

Sonuç olarak, II. Karabağ Savaşı deneyimi, Ermeni mediasının kriz anlarında yalnızca siyasal aktörlerin söylemlerini aktaran değil, aynı zamanda bu söylemleri ideolojik düzeyde yeniden üreten bir yapı arz ettiğini göstermektedir. Bu durum, çatışma dönemlerinde medyanın demokratik tartışma alanını daraltabileceğini, iktidar–muhalefet gerilimini daha da keskinleştirebileceğini ve toplumsal hafızayı kutuplaşmış çerçeveler üzerinden biçimlendirebileceğini ortaya koymaktadır. Bu nedenle çatışma dönemlerinde medya analizleri, yalnızca haber içeriklerini değil, bu içeriklerin üretildiği siyasal ve toplumsal bağlamları da dikkate alan bütüncül bir yaklaşım gerektirmektedir.

Kaynakça

- Atanesyan, Arthur. "Media Framing on Armed Conflicts: Limits of Peace Journalism on the Nagorno-Karabakh Conflict." *Journal of Intervention and Statebuilding* 14, no. 4 (2020): 534–550.
- Broers, Laurence. *Armenia and Azerbaijan: Anatomy of A Rivalry*. Edinburgh University Press, 2019.
- Cottle, Simon. *Mediatized Conflict: Developments in Media and Conflict Studies*. Open University Press, 2006.
- Couldry, Nick. *Media Rituals: A Critical Approach*. Routledge, 2003.
- Creswell, John W. *Qualitative Inquiry and Research Design: Choosing Among Five Approaches (3. baskı)*. Sage, 2013.
- De Waal, Thomas. *The Caucasus: An Introduction*. Oxford University Press, 2010.
- Denzin, Norman K., ve Yvonna S. Lincoln, editörler. *The SAGE Handbook of Qualitative Research (3. baskı)*. Sage, 2005.
- Entman, Robert M. "Framing: Toward Clarification of A Fractured Paradigm." *Journal of Communication* 43, no. 4 (1993): 51-58.
- Fairclough, Norman. *Language and Power (2. baskı)*. Harlow: Pearson Education, 2016.
- Gamaghelyan, Philip, ve Sergey Rumyantsev. "The Road to the Second Karabakh War: The Role of Ethno-Centric Narratives in the Nagorno-Karabakh Conflict." *Caucasus Survey* 9, no. 3 (2021): 320-336.
- Gillich, Ines. "Media Coverage and State Propaganda in Armed Conflicts: An International Law Perspective at the Armenian-Azerbaijan "Propaganda War"." *Journal of International Media & Entertainment Law* 10, no. 2 (2024): 244-278.
- Gitlin, Todd. *The Whole World is Watching: Mass Media in the Making and Unmaking of the New Left*. University of California Press, 1980.
- Hakobyan, Anahit. "Armenian Digital Communications in Karabakh War of 2020: Critical Discourse Analysis." *Journal of Sociology: Bulletin of Yerevan University* 12, no. 1 (33) (2021): 32-48.

- Hall, Stuart. *Representation: Cultural Representations and Signifying Practices*. Sage, 1997.
- Ibrahimov, Rovshan, ve Mehmet F. Öztarsu. "Causes of the Second Karabakh War: Analysis of the Positions and the Strength and Weakness of Armenia and Azerbaijan." *Journal of Balkan and Near Eastern Studies* 24, no. 4 (2022): 595–613.
- Iyengar, Shanto. *Is Anyone Responsible?: How Television Frames Political Issues*. University of Chicago Press, 1991.
- Krippendorff, Klaus. *Content Analysis: An Introduction to its Methodology (4. baskı)*. Sage, 2019.
- McCombs, Maxwell E., ve Donald L. Shaw. "The Agenda-Setting Function of Mass Media." *Public Opinion Quarterly* 36, no. 2 (1972): 176–187.
- Schreier, Margrit. *Qualitative Content Analysis in Practice*. Sage, 2012.
- Seyidov, Ilgar. "The Role of the Media Following the Second Nagorno-Karabakh War: The Cases of Azadliq Radiosu and Meydan TV News Sites in Azerbaijan." *Connectist: Istanbul University Journal of Communication Sciences* 65, (2023): 89-107.
- Temple, Bogusia ve Alys Young. "Qualitative Research and Translation Dilemmas." *Qualitative Research* 4, no. 2 (2004): 161–178.
- van Dijk, Teun A. *Ideology: A Multidisciplinary Approach*. Sage, 1998.
- Wodak, Ruth, ve Michael Meyer, editörler. *Methods of Discourse Studies (3. baskı)*. Sage, 2016.
- Wolfsfeld, Gadi. *Media and the Path to Peace*. Cambridge University Press, 2004.
- Yavuz, M. Hakan, ve Michael Gunter. *The Nagorno-Karabakh Conflict: Historical and Political Perspectives*. Londra: Routledge, 2022.
- Yavuz, M. Hakan, ve Vasif Huseynov. "The Second Karabakh War: Russia vs. Turkey?" *Middle East Policy* 27, no. 4 (2020): 103-18.

HABERLER

Hükûmet Yanlısı Haber İçerikleri

“Ղարաբաղի հայերը ոչ կամավոր են լքել իրենց տները, պետք է կարողանան վերադառնալ ԻԻՀ դեսպան.” *Armenpress*, 13 Temmuz 2024. <https://armenpress.am/hy/article/1195666>.

“Ազատության հրապարակում տեղի ունեցավ Արցախի ժողովրդի կարիքների ապահովման նախաձեռնության կազմակերպած հանրահավաքը.” *Armenpress*, 20 Mart 2024. <https://armenpress.am/hy/article/1132854>.

“Արցախյան 44-օրյա պատերազմը փաստավավերագրական և գիտապատմական հետազոտությունների առանցքում. կայացավ թեմատիկ գրքի շնորհանդեսը.” *Armenpress*, 7 Ekim 2024. <https://armenpress.am/hy/article/1201719>.

“Շառլ Միշելը ողջունել է Հայաստանի և Ադրբեջանի համատեղ հայտարարությունը և խաղաղության համաձայնագիր կնքելու կոչ արել.” *Armenpress*, 8 Aralık 2023. <https://armenpress.am/hy/article/1125799>.

“Էրդողանը ԵԱՀԿ Մինսկի խմբի համանախագահ երկրներին մեղադրել է անգործության մեջ.” *Armenpress*, 28 Eylül 2020. <https://armenpress.am/hy/article/1029262>.

“Հայկական կողմը չի բացառում Պրահայում Փաշինյան-Էրդողան հանդիպման հնարավորությունը.” *Armenpress*, 22 Eylül 2022. <https://armenpress.am/hy/article/1093178>.

“Մեկուսացումից դուրս գալու հնարավորություն, թե՞ վտանգ հայկական շահերին. հայ քաղաքագետները տարակարծիք են «3+3»-ի վերաբերյալ.” *Armenpress*, 12 Aralık 2021. <https://armenpress.am/hy/article/1070567>.

“Լեոնային Ղարաբաղ վերադարձի հնարավորություն եղել է և կա. Զախարովա.” *Panaroma*, 16 Ekim 2024. <https://www.panorama.am/am/news/2024/10/16/%D5%82%D5%A1%D6%80%D5%A1%D5%A2%D5%A1%D5%B2-%D4%B6%D5%A1%D5%AD%D5%A1%D6%80%D5%B8%D5%BE%D5%A1/3066293>.

“Կմտնենք Իսրայել, ինչպես մտանք Ղարաբաղ. Էրդողանի սպառնալիքն ու դրա արձագանքները.” *Panaroma*, 29 Temmuz 2024. <https://www.panorama>.

[am/am/news/2024/07/29/%D4%B7%D6%80%D5%A4%D5%B8%D5%B2%D5%A1%D5%B6-%D5%BD%D5%BA%D5%A1%D5%BC%D5%B6%D5%A1%D5%AC%D5%AB%D6%84/3034496](https://www.panorama.am/am/news/2024/07/29/%D4%B7%D6%80%D5%A4%D5%B8%D5%B2%D5%A1%D5%B6-%D5%BD%D5%BA%D5%A1%D5%BC%D5%B6%D5%A1%D5%AC%D5%AB%D6%84/3034496);

“Մարկեդոնով. Թուրքիայի ադրբեջանամետ դիրքորոշումը նորություն չէ, բայց աջակցության նման մասշտաբը նոր իրավիճակ է.” *Panaroma*, 29 Eylül 2020. <https://www.panorama.am/am/news/2020/09/29/%D5%84%D5%A1%D6%80%D5%AF%D5%A5%D5%A4%D5%B8%D5%B6%D5%B8%D5%BE/2370020>.

“Փաշինյան. Հայտարարվում է ռազմական դրություն և ընդհանուր զորահավաք.” *Panaroma*, 27 Eylül 2020. <https://www.panorama.am/am/news/2020/09/27/%D5%86%D5%AB%D5%AF%D5%B8%D5%AC-%D5%93%D5%A1%D5%B7%D5%AB%D5%B6%D5%B5%D5%A1%D5%B6/2368155>.

“Սասունյան. Հնարավոր է, որ հայկական համազգեստով ադրբեջանցի զինվորների վրա կրակել են հենց իրենց զորքերը.” *Panaroma*, 28 Ekim 2020. <https://www.panorama.am/am/news/2020/10/28/%D5%8D%D5%A1%D5%BD%D5%B8%D6%82%D5%B6%D5%B5%D5%A1%D5%B6-%D5%B0%D5%B8%D5%A4%D5%BE%D5%A1%D5%AE/2389529>.

“Թուրքիայի հրահրամար և աջակցությամբ տարածաշրջանային անվտանգությունը խաթարելու այս փորձը դիտարկում ենք պատասխան ԵԱՀԿ Մինսկի խմբի կոչերին և ջանքերին.” *Panaroma*, 2 Ekim 2020. <https://www.panorama.am/am/news/2020/10/02/%D4%B1%D4%B3%D5%86-%D5%B0%D5%A1%D5%B5%D5%BF%D5%A1%D6%80%D5%A1%D6%80-%D5%B8%D6%82%D5%A9%D5%B5%D5%B8%D6%82%D5%B6/2372569>.

“Թուրքիան փորձում է առաջ մղել իր ծավալապաշտական նպատակները. Մնացականյան.” *Panaroma*, 20 Ekim 2020. <https://www.panorama.am/am/news/2020/10/20/%D4%B1%D4%B3-%D5%B6%D5%A1%D5%AD%D5%A1%D6%80%D5%A1%D6%80-%D5%84%D5%B6%D5%A1%D6%81%D5%A1%D5%AF%D5%A1%D5%B6%D5%B5%D5%A1%D5%B6/2384812>.

“Փաշինյան. Հայտարարվում է ռազմական դրություն և ընդհանուր զորահավաք.” *Panaroma*, 27 Ekim 2020. <https://www.panorama.am/am/news/2020/09/27/%D5%86%D5%AB%D5%AF%D5%B8%D5%AC-%D5%93%D5%A1%D5%B7%D5%AB%D5%B6%D5%B5%D5%A1%D5%B6/2368155>.

“Դադարեցնել մահաբեր զենքերի վաճառքն Ադրբեջանին. Ամերիկայի Հայ դատի հանձնախումբը դիմել է ԱՄՆ-ում Իսրայելի դեսպանին.” *Tert*, 6 Ekim 2020. <https://www.tert.am/am/news/2020/10/06/israel/3414651>.

“Մեկուսացումից դուրս գալու հնարավորությունն, թե՞ վտանգ հայկական շահերին. հայ քաղաքագետները տարակարծիք են «3+3»-ի վերաբերյալ.” *Tert*, 27 Eylül 2020. <https://www.tert.am/am/news/2020/09/27/Harutyunyan/3407800>.

“Հակառակորդը հարձակողական գործողություններ է նախապատրաստում. ՊԲ-ն պատրաստ է իրականացնել իր առջև դրված մարտական խնդիրը.” *Tert*, 5 Ekim 2020. <https://www.tert.am/am/news/2020/10/05/Artsakh/3413861>.

“Մկսվում է հայկական տարածքների գաղափարախոսական օկուպացիան. թուրքագետը Շուշի Էրդոդանի կատարելիք այցի մասին.” *Tert*, 14 Haziran 2021. <https://www.tert.am/am/news/2021/06/14/ruben-melkonyan/3641465>.

“Ադրբեջանի հետ հակամարտությունը վերածվում է «միջազգային ասիականության դեմ պայքարի». ՀՀ վարչապետ.” *Tert*, 7 Ekim 2020. <https://www.tert.am/am/news/2020/10/07/gov/3415894>.

“Ողջունում ենք հայ-ադրբեջանական հարաբերությունների կարգավորման գործընթացում ցուցաբերած ջանքերը. Լավրովը՝ Ալիևին.” *Tert*, 27 Şubat 2023. <https://www.tert.am/am/news/2023/02/27/lavrovaliev/3902502>.

“Հայաստանը երբեք կսակածի տակ չի դրել Հայաստան-Թուրքիա սահմանը, և Հայ դատը երբեք Հայաստանի քաղաքականությունը չի եղել. Նիկոլ Փաշինյան.” *Tert*, 24 Ocak 2021. <https://www.tert.am/am/news/2022/01/24/News/3760057>.

Muhelif Haber İçerikleri

“2024-ը՝ Ադրբեջանի և Հայաստանի միջև պատերազմի՞, թե՞ խաղաղության տարի. Թոմաս դե Վալ.” *Hayeli*, 15 Şubat 2024. <https://hayeli.am/?p=745136&l=am>.

“Ի՞նչ արեցին ԵՄ դիտորդները, երբ ականատես եղան Ղարաբաղից Գորիսով 120 հազար հայերի էթնիկ գտումների. Արթուր Խաչիկյան.” *Hayeli*, 16 Mart 2024. <https://hayeli.am/?p=748450&l=am>.

“Լեռնային Ղարաբաղ. Ռուս խաղաղապահների փոխարեն ԵՄ առաքելություն.” *Hayeli*, 17 Nisan 2024. <https://hayeli.am/?p=752065&l=am>.

“Բավական մեծ է հավանականությունը, որ առաջիկա օրերին Ադրբեջանը և Թուրքիան լայնածավալ պատերազմ կսկսեն ՀՀ-ի դեմ. Վարուժան Գեղամյան.” *Hayeli*, 5 Eylül 2023. <https://hayeli.am/?p=727553&l=am>.

“Փաշինյանը հրաժարվել է քննարկել այդ փաստաթուղթը, մեզ ներքաշել կործանարար պատերազմի մեջ. Լևոն Զուրաբյան.” *Hayeli*, 17 Kasım 2023. <https://hayeli.am/?p=735970&l=am>.

“Ռուսաստանի հայերը խորապես անհանգստանում են և կանգնած են դարաբաղցի եղբայրների կողքին. Սամվել Կարապետյան.” *Hayeli*, 25 Mayıs 2024. <https://hayeli.am/?p=756496&l=am>.

“Մսել, որ Ռուսաստանը հանձնել է Ղարաբաղը, սուտ է, բայց չեմ կարծում, որ 2020-ին մենք ամեն ինչ արեցինք պատերազմը կանխելու համար. Զատուլին.” *Hayeli*, 9 Temmuz 2024. <https://hayeli.am/?p=761577&l=am>.

“Ընտրե՛ք՝ կամ պատերազմ, կամ Նիկոլի հրաժարական. երրորդ տարբերակ՝ այսօր չկա. Արտակ Զաքարյան.” *Hayeli*, 22 Şubat 2024. <https://hayeli.am/?p=745818&l=am>.

“Պետք է պարզել՝ արդյո՞ք Ղարաբաղյան վերջին պատերազմում կատարվել են պատերազմական հանցագործություններ. Զախարովա.” *Hayeli*, 6 Ekim 2022. <https://hayeli.am/?p=691347&l=am>.

“Ղարաբաղյան շարժման 34-րդ տարեդարձին նվիրված միջոցառումների կազմակերպման պետական հանձնաժողովը այցելել է Ստեփանակերտի քաղաքային հուշահամալիր.” *Hetq*, 13 Şubat 2022. <https://www.hetq.am/hy/article/141112>.

“Ղարաբաղյան պատերազմը երբեք կրոնական պատերազմ չի եղել. նախագահ Արմեն Սարգսյանի հարցազրույցը ArabNews-ին.” *Hetq*, 24 Aralık 2021. <https://www.hetq.am/hy/article/139397>.

“Ղարաբաղյան հակամարտության կարգավորումը պետք է իրականացվի Հայաստանի ու Ադրբեջանի տարածքային ամբողջականության սկզբունքի հիման վրա. Օլաֆ Շոյց.” *Hetq*, 13 Mart 2023. <https://www.hetq.am/hy/article/154112>.

“Ղարաբաղյան հիմնահարցի կարգավորման Մոսկվայում առաջարկված տարբերակներն ակտիվորեն քննարկվում են. Լավրով.” *Hetq*, 21 Nisan 2020. <https://www.hetq.am/hy/article/116239>.

“Հրապարակվել է «Արցախ/Լեռնային Ղարաբաղ. էթնիկ գոման դեպքի ուսումնասիրություն» զեկույցը.” *Past.info*, 28 Ağustos 2024. <https://www.pastinfo.am/hy/news/2024/08/28/plu0c2qqo/1817175>.

“«Ադրբեջանա-ղարաբաղյան հակամարտությունը երբեք չի դիտարկվել որպես Ադրբեջանի ներքին գործ». Սերգեյ Լազարյան.” *Past.info*, 20 Nisan 2023. <https://www.pastinfo.am/hy/news/2023/04/20/0fi3knthm/1565345>.

“Սա այլևս պատերազմ չէ տարածքների համար, այլ հայ ժողովրդի պայքարն է հանուն գոյատևման. Միքայել Մելքունյան.” *Past.info*, 21 Ekim 2020. <https://pastinfo.am/hy/news/2020/10/21/%D5%8D%D5%A1-%D5%A1%D5%B5%D5%AC%D6%87%D5%BD-%D5%BA%D5%A1%D5%BF%D5%A5%D6%80%D5%A1%D5%A6%D5%B4-%D5%B9%D5%A7-%D5%BF%D5%A1%D6%80%D5%A1%D5%AE%D6%84%D5%B6%D5%A5%D6%80%D5%AB-%D5%B0%D5%A1%D5%B4%D5%A1%D6%80-%D5%A1%D5%B5%D5%AC-%D5%B0%D5%A1%D5%B5-%D5%AA%D5%B8%D5%B2%D5%B8%D5%BE%D6%80%D5%A4%D5%AB-%D5%BA%D5%A1%D5%B5%D6%84%D5%A1%D6%80%D5%B6-%D5%A7-%D5%B0%D5%A1%D5%B6%D5%B8%D6%82%D5%B6-%D5%A3%D5%B8%D5%B5%D5%A1%D5%BF%D6%87%D5%B4%D5%A1%D5%B6-%D5%84%D5%AB%D6%84%D5%A1%D5%B5%D5%A5%D5%AC-%D5%84%D5%A5%D5%AC%D6%84%D5%B8%D6%82%D5%B4%D5%B5%D5%A1%D5%B6/1078317>.

“Այսօր թշնամին կրկին պատերազմ է սանձազերծել Արցախի դեմ. Ռոբերտ Քոչարյան.” *Past.info*, 27 Eylül 2020. <https://pastinfo.am/hy/news/2020/09/27/%D4%B1%D5%B5%D5%BD%D6%85%D6%80-%D5%A9%D5%B7%D5%B6%D5%A1%D5%B4%D5%AB%D5%B6-%D5%AF%D6%80%D5%AF%D5%AB%D5%B6-%D5%BA%D5%A1%D5%BF%D5%A5%D6%80%D5%A1%D5%A6%D5%B4-%D5%A7-%D5%BD%D5%A1%D5%B6%D5%B1%D5%A1%D5%A6%D5%A5%D6%80-%D5%AE%D5%A5%D5%AC-%D4%B1%D6%80%D6%81%D5%A1%D5%AD%D5%AB-%D5%A4%D5%A5%D5%B4-%D5%8C%D5%B8%D5%A2-%D5%A5%D6%80%D5%BF-%D5%94%D5%B8%D5%B9%D5%A1%D6%80%D5%B5%D5%A1%D5%B6/1062995>.

“ՀՀ-ի վարած սխալ քաղաքականության հետևանքով Ադրբեջանի կողմից կյանքի կոչվեց պատերազմ. Վիտալի Բալասանյան.” *Past.info*, 28 Aralık 2020. <https://pastinfo.am/hy/news/2020/12/28/%D5%80%D5%80-%D5%AB-%D5%BE%D5%A1%D6%80-%D5%A1%D5%AE-%D5%BD%D5%AD%D5%A1%D5%AC-%D6%84%D5%A1%D5%B2%D5%A1%D6%84%D5%A1%D5%AF-%D5%A1%D5%B6%D5%B8%D6%82%D5%A9%D5%B5%D5%A1%D5%B6-%D5%B0%D5%A5%D5%BF%D6%87%D5%A1%D5%B6%D6%84-%D5%B8%D5%BE-%D4%B1%D5%A4%D6%80%D5%A2%D5%A5-%D5%BB%D5%A1%D5%B6%D5%AB-%D5%AF%D5%B8%D5%B2%D5%B4%D5%AB%D6%81-%D5%AF%D5%B5%D5%A1%D5%B6%D6%84%D5%AB-%D5%AF%D5%B8%D5%B9%D5%BE%D5%A5%D6%81-%D5%BA%D5%A1%D5%BF%D5%A5%D6%80%D5%A1%D5%A6%D5%B4-%D5%8E%D5%AB%D5%BF%D5%A1%D5%AC%D5%AB-%D4%B2%D5%A1%D5%AC%D5%A1%D5%BD%D5%A1%D5%B6%D5%B5%D5%A1%D5%B6/1122620>.

“Հայաստանի կողմից համապատասխան աշխատանք չի տարվում միջազգային պատշաճ օժանդակություն ստանալու ուղղությամբ. Գեղամ Ստեփանյան.” *Past.info*, 27 Mart 2024. <https://www.pastinfo.am/hy/news/2024/03/27/lloq8tkix/1737534>.

“Ոչ ոք պատերազմ չի ուզում.” *Past.info*, 27 Kasım, 2011. <https://www.pastinfo.am/hy/news/2020/11/27/%D5%88%D6%80%D6%87%D5%A7-%D5%B4%D5%A5%D5%AF%D5%A8-%D5%BA%D5%A1%D5%BF%D5%A5%D6%80%D5%A1%D5%A6%D5%B4-%D5%B9%D5%AB-%D5%B8%D6%82%D5%A6%D5%B8%D6%82%D5%B4-%D4%B1%D6%80%D5%A1-%D5%8D%D5%A1%D5%B2%D5%A1%D5%A9%D5%A5%D5%AC%D5%B5%D5%A1%D5%B6/1102753>.

“Անձամբ իմ եւ բոլորիս համար չափազանց ծանր որոշում եմ կայացրել. Ռուսաստանի եւ Ադրբեջանի նախագահների հետ դարաբաղյան պատերազմը ժամը 01.00-ից դադարեցնելու մասին հայտարարություն եմ ստորագրել. Փաշինյան.” *Past.info*, 11 Ekim 2020. <https://pastinfo.am/hy/news/2020/11/10/%D4%B1%D5%B6%D5%B1%D5%A1%D5%B4%D5%A2-%D5%AB%D5%B4-%D5%A5%D6%82-%D5%A2%D5%B8%D5%AC%D5%B8%D6%80%D5%AB%D5%BD-%D5%B0%D5%A1%D5%B4%D5%A1%D6%80-%D5%B9%D5%A1%D6%83%D5%A1%D5%A6%D5%A1%D5%B6%D6%81-%D5%AE%D5%A1%D5%B6%D6%80-%D5%B8%D6%80%D5%B8%D5%B7%D5%B8%D6%82%D5%B4-%D5%A5%D5%B4-%D5%AF%D5%A1%D5%B5%D5%A1%D6%81%D6%80%D5%A5%D>

5%AC-%D5%8C%D5%B8%D6%82%D5%BD%D5%A1%D5%BD%D5%BF%D5%A1%D5%B6%D5%AB-%D5%A5%D6%82-%D4%B1%D5%A4%D6%80%D5%A2%D5%A5%D5%BB%D5%A1%D5%B6%D5%AB-%D5%B6%D5%A1%D5%AD%D5%A1%D5%A3%D5%A1%D5%B0%D5%B6%D5%A5%D6%80%D5%AB-%D5%B0%D5%A5%D5%BF-%D5%B2%D5%A1%D6%80%D5%A1%D5%A2%D5%A1%D5%B2%D5%B5-%D5%A1%D5%B6-%D5%BA%D5%A1%D5%BF%D5%A5%D6%80%D5%A1%D5%A6%D5%B4%D5%A8-%D5%AA%D5%A1%D5%B4%D5%A8-01-00-%D5%AB%D6%81-%D5%A4%D5%A1%D5%A4%D5%A1%D6%80%D5%A5%D6%81%D5%B6%D5%A5%D5%AC%D5%B8%D6%82-%D5%B4%D5%A1%D5%BD%D5%AB%D5%B6-%D5%B0%D5%A1%D5%B5%D5%BF%D5%A1%D6%80%D5%A1%D6%80%D5%B8%D6%82%D5%A9%D5%B5%D5%B8%D6%82%D5%B6-%D5%A5%D5%B4-%D5%BD%D5%BF%D5%B8%D6%80%D5%A1%D5%A3%D6%80%D5%A5%D5%AC-%D5%93%D5%A1%D5%B7%D5%AB%D5%B6%D5%B5%D5%A1%D5%B6/1089402.